

ARDAY LAJOS

Angol–magyar viszony a polgári demokratikus forradalom idején
az angol levéltári források tükrében*
(1918 október–1919 március)

A fegyverszünet és a katonai megszállás kérdése

1918 első hónapjaiban — Lloyd George január 5-i beszéde és Wilson 14 pontjának nyilvánosságra hozatala után — még úgy tűnt, hogy Nagy-Britannia változatlanul Ausztria-Magyarországot tekinti európai egyensúly-politikája egyik pillérének. A Monarchia megőrzésének, sőt Lengyelországgal és Ukrajnával való gyarapításának azonban feltételei is voltak:

kisebb területi engedmények (Trentino, Bukovina és Erdély egy része)
a birodalom átszervezése egy szláv túlsúlyú, Németországgal szembeforduló szövetségi állammá

azonnali különbéke a szövetségesekkel.¹

IV. Károly és Czernin azonban — s a Monarchia önmagát túlélte, németbarát uralkodó osztálya — 1918 tavaszán mindent egy lapra, a császári Németország gyors katonai győzelmére tett fel. E lépésükkel azok pozícióját erősítették a szövetséges fővárosokban, akik a „New-Europe”-csoport (Wickham-Steed, R. W. Seton-Watson, L. B. Namier, H. Nicolson, a Lœper-fivérek) és az emigráns politikusok (Masaryk, Beneš, Trumbić) elképzeléseit magukévá téve, a kettős monarchia teljes szétzúzására törekedtek, szakítva Anglia két évszázados Ausztria-barát politikájával.

Énnek az irányzatnak a legjelentősebb képviselője a Foreign Office-ban, majd a párizsi békekonferencián Sir Eyre Crowe volt, a brit külpolitika francia-barát és német-ellenes vonalának elvi megalapozója és egyik gyakorlati kivitelezője. A brit közvéleményben és a koalíciós háborús kabinetben erős pozíciói voltak a hagyományos imperialista politika olyan reprezentánsainak, mint

* Bár számos kitűnő könyv és tanulmány foglalkozott eddig a polgári demokratikus korszak külpolitikájával — közülük legjelentősebb *L. Nagy Zsuzsa*: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919 Bp. 1965 és *Hajdu Tibor*: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom Bp. 1968 c. műve — s az eseményeket alakító kortársak (Batthyány, Böhm, Cuninghame, Garami, Harrer) visszaemlékezéseiben is bőven találunk erre nézve utalásokat, a kutatók a témát elsősorban a rendelkezésre álló magyar és amerikai források alapján dolgozták fel. Noha Karsai Elek és Hajdu Tibor idézett forráskiadványaikban illetve tanulmányaikban már felhasználták a közelmúltban megnyitott brit levéltári anyagokat is, elsőnek e tanulmány tesz kísérletet — mindenekelőtt a londoni Public Record Officeban őrzött dokumentumok alapján — a magyar—angol kapcsolatok nyomonkövetésére a Károlyi-kormány és az első magyar népköztársaság viharos hónapjaiban.

¹ Drummond memorandumja 1917. dec. 12. Public Record Office (a továbbiakban: PRO) London, Foreign Office (F. O.) 800. vol. 200 86—88. Smuts memorandumai 1917. dec. 19. és 1918. márc. 14. Beaverbrook Library Lloyd George Papers F/45/9/10. Idézik: *V. H. Rothwell*: British War Aims and Peace Diplomacy 1914—1918. Oxford, 1971. 170. *C. J. Lowe—M. L. Dockrill*: The Mirage of Power. London—Boston 1972. vol. 2. 267, 272, 615. Smuts elképzelése szerint a délszlávok és a románok egysége is a Habsburgok alatt jött volna létre, Szerbia és Románia csatlakozásával.

Milner, Balfour, Cecil, Hardinge, Churchill és Sir Henry Wilson, vezérkari főnök. A brit világbirodalom kiterjesztésére és konszolidálására törekedve Európában, s különösen a brit gazdasági és stratégiai érdekkörtől távol eső Kelet-Közép-Európában hajlandók voltak átengedni a vezetőserepet a franciáknak, közel-keleti, afrikai és a flotta-egyezmények terén biztosított engedmények fejében. Ha kellett, ők itt engedtek, lényegében szabad kezét adva a Crowe-Nicolson vonalnak, mindenekelőtt a határok megállapításánál.

A „megtartás” vagy „szétrobbantás” kérdése — a külső tényezőket tekintve — már 1918 nyarán eldőlt, a Csehszlovák Nemzeti Tanácsnak adott elismerésekkel, sőt lényegében az 1915-ös londoni, az olasz, és az 1916-os, a román hadbalépés érdekében kötött szerződések, melyeket Nagy-Britannia is aláírt, valamint az egységes délszláv állam megteremtésének támogatására tett ígérek csak a Monarchia feldarabolásával voltak betarthatók, így Lloyd George demokratikus-föderalista elképzeléseit éppúgy illuzórikussá tették, mint Wilson elnök híres pontjait. Ennek ellenére újra és újra találkozunk a brit politikában olyan rendezési javaslatokkal, melyeknek lényege a számukra váratlan gyorsasággal és eredményességgel létrejött új nemzeti államok legalábbis gazdasági unióba való újra-egyesítése lett volna, de ezek az elképzelések az egész két háború közötti időszakban megmaradtak a jámbor óhajok szintjén. Hogy ez így történt, abban az érdektelenség mellett (és miatt) annak a döntésnek volt szerepe, amely megtiltotta brit csapatok felhasználását Bécs és Budapest megszállására.

A páduai fegyverszünet aláírásakor² (nov. 3.) a Monarchia már nem létezett. Többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy a Magyarország területére délről már benyomult szövetséges haderőket vezénylő francia főparancsnokkal, Franchet d'Esperey-vel (aki Diaz-nak nem volt alárendelve, s így nem fogadta el magára nézve kötelezőnek az általa kötött fegyverszüneti egyezményt) a magyar kormánynak indokolt volt egy katonai konvenciót megkötni november 13-án. Ez utóbbinál az angolok semmiféle szerepet nem játszottak, s láthatóan nem is tulajdonítottak neki fontosságot.

Annál többet várt tőle az új magyar kormány. A Károlyi által Belgrádban felolvasott nyilatkozatból kiderül: azt várták, hogy a szövetségesek elismerik a független Magyarország november 1-én kinyilvánított semlegességét. „... Egyetlen óhajunk — folytatta a magyar miniszterelnök —, ha mégis idegen csapatokat szándékoznak hazánk földjére rendelni, hogy ezek se csehek, se szerbek, se románok ne legyenek, hanem inkább franciák, olaszok, angolok és amerikaiak, de a gyarmati csapatok kivételével.”³ Mindkét szerződés kizárólagosan katonai jellegű volt, s mindenekelőtt a Németország elleni gyors és zökkenőmentes felvonulás céljait szolgálta.

A fegyverszüneti szerződések területi rendelkezéseivel kapcsolatos brit álláspont mindvégig egyértelmű és változatlan maradt: a szerződések katonai jellegűek, és semmi módon nem befolyásolhatják a politikai rendezést és az államhatárok sorsát, melyekben kizárólag a rövidesen összeülő békekonferencia hivatott dönten. Angliát csak egy dolog érdekelte: a dunai víziút kérdése.

² Kevésbé ismert tény, hogy annak pontjait Sir H. Wilson vetette sebtében egy papírdarabra október 30-án, Lloyd George kérésére. E feltételekről Lenin véleménye az volt, hogy „... az angol—amerikai imperializmus . . . százszorta erőszakosabb békével tiporta el Ausztriát, mint amilyen a breszti béke volt”. (Beszéd a forradalom évfordulóján, 1918. nov. 6-án.) Összes művei Bp. 1973. 37. k. 143.

³ *Juhász Nagy Sándor*: A magyar októberi forradalom története Bp. 1945. 262. *Helés Tibor*: A magyarországi forradalmak krónikája 1918—1919. Bp. 1969. 115.

Sikerült elérniük azt, hogy Troubridge admirális, mint a szerb kormány tanácsadója, egy Belgrádban állomásozó angol tengerészbrigáddal átvegye a Duna fölötti ellenőrzést. Ebből következően a Budapestre delegált Vix-misszió tengerész tagja is angol lett, Troubridge egy fiatal kapitánya, C. V. Osborne. Fő feladata a fegyverszüneti feltételekben rögzített és Magyarország által kiszolgáltatandó hajópark (6 monitor, 10 személyszállító hajó, 10 vontatógőzös és 60 uszály) kiválasztása és Belgrádba szállítása volt.⁴

Ha a fegyverszüneti szerződés egésze nem is, annál több vitára adott okot annak egyik pontja, amely a szövetségeseket felhatalmazta a legyőzött államok területén bármely stratégiai pont megszállására, a megszállási övezet kiterjesztésére. A háború utolsó heteiben a francia és brit legfelső katonai vezetők, Foch és Wilson „...melegen egyetértettek abban, hogy ellenzik minden stratégiai pont elfoglalását Ausztria-Magyarországon, hacsak az nem közlekedési csomópont, vagy nincs közvetlen összefüggésben a »boche«-ok elleni hadműveletekkel”. A brit katonai vezetés ellene volt mindenféle tervnek, amely „... az olaszországi és a szaloniki angol csapatokat európai bonyodalmakba keverhette volna, ... és távol akarta tartani azokat Ausztria-Magyarországtól, Lengyelországtól, Romániától, Ukrajnától és a Fekete-tenger északi partvidékétől...”⁵

A brit kormány november közepén több egymást követő ülésén tárgyalta az ellenséges országok megszállására vonatkozó, a Közép-Európa jövőjére nézve nagyhorderejű kérdést.

A november 10-i minisztertanácson Lloyd George elutasította Németország katonai megszállásának gondolatát. Érvelését szó szerint idézzük, mert magyarázatul szolgálhat arra, miért követtek hasonló eljárást Ausztria-Magyarországgal szemben is. „... Embereink Németországba való bevonultatása azt jelenti, hogy egy kolerával fertőzött területre visszük őket. A németek Oroszországban megkapták a vírust, azaz a bolsevizmus kórokozóját. A legkevésbé sem volna kívánatos, hogy brit bányászokat irányítsunk Westfáliába, ha azt egy bolsevista szervezet uralja.”⁶

13-án már első napirendi pontként tárgyalták a „...brit csapatmozdulatok kérdését Európában”. Sir E. Geddes tengerészeti miniszter ellenvéleménye dacára Wilson javaslatára úgy döntöttek, Milne tábornok hadosztálya nem vehet részt a román hadsereg tervezett erdélyi bevonulásában. *Milner hadügyminiszter szintén ellene volt, hogy „...hadseregünket Romániában és Ausztriában szórjuk szét, vagy ezáltal apasszuk. Jobban szeretné, ha csapatainkat máshol koncentrálnánk, ahol közvetlen érdekeltsegeink vannak, mint például Törökországban, a Kaukázusban, Bakuban és Perzsiában.”*⁷

A november 18-i kabinetülésen ismét elvetették a megszálló csapatok küldésének tervét. Az ügyben való gyors állásfoglalást az indokolta, hogy egy távirati értesítés szerint „...Franchet d'Esperey tábornok parancsot adott, hogy a Milne parancsnoksága alá tartozó brit csapatok szállják meg Bécsét és Budapestet”. A napirendi pont meg nem nevezett előadója szerint Nagy-Britan-

⁴ C. V. Osborne: Budapest in 1918—1919. Hungarian Quarterly 1938/2, 413—417.

⁵ Sir C. E. Callwell: Sir Henry Wilson I—II. Lo. 1927. vol. II. 147—148, 151. Wilson a Cromwell óta ritkaságszámba menő „politikus katonák” közé tartozott. Vezérkari főnöki tisztét felhasználva saját politikai elképzeléseinek akarta megnyerni a kabinetet. Ulster-i ír lévén, a meglévő kis hadsereget Írországban óhajtotta összevonni, s azzal kívánta pacifikálni az országot, mivel félt attól, hogy a politikusok elvesztik azt.

⁶ PRO CAB. 23/14 War Cabinet 500/A 300—301.

⁷ PRO CAB. 23/8 War Cabinet 501, 71.

niában „... ezt úgy értelmezhetnék, mint egy bizonyos kormányforma (a monarchista — AL) érdekében történő beavatkozást, és hogy munkáspárti körökben ellenállás lesz; hogy tiltakozást váltana ki a közvéleményből, amely már alig várja, hogy megláthassa a katonák hazatérését, mégpedig minél hamarabb”, s az egész tervezett akciót a franciák „önző erő-fitogtatásá”-nak nevezte. A fentiek értelmében a War Office még aznap elküldte Szalonikibe és Párizsba a brit részvételt elutasító titkos távirati utasítást. Idézzük: „Őfelsége kormánya teljességgel ellenzi brit csapatok küldését Budapestre vagy Bécsbe.” Az előbbihez — Milne számára — hozzáfűzték: „... Ön nem engedheti meg, hogy csapatai átlépjék a Dunát.”⁸ Az alsóházban felszólaltak a Munkáspárt vezetői az „elleneséges fővárosok” megszállása ellen, amelynek terve valahogyan tudomásukra jutott. A szövetségesek ügye szempontjából ezt szükségtelennek ítélték és megfélemlítésnek tartották. Interpellációra került sor, amelynek eredménye lett a fenti döntés.⁹

A brit kormány november 22-én, a Clemenceau—Derby megbeszélések hatására ismét tárgyalt a kérdésről. Balfour külügyminiszter a párizsi brit nagykövet jelentése alapján ismertette a francia miniszterelnök véleményét, amely szerint „... ez nem hadművelet, hanem díszmenet lenne, Ausztria és Magyarország kormányainak (authorities) felkérésére,” s láthatóan „... nagy fontosságot tulajdonít a kérés teljesítésének”. Balfour a vitában a be nem avatkozás mellett szállt síkra, s lehetetlennek nevezte, hogy „... brit katonák rendőrökként működjenek az osztrák fővárosokban”. Milner csapataik további felhasználását katasztrofálisnak tartotta akkor, amikor „... katonák kellenek Bakuba, Batumba, Archangelszkbe, a Balkánra, Fiuméba, Olaszországba, Mezopotámiába, ... s nap mint nap ostromolnak bennünket újabb egységek küldését kérve... ezért hevesen ellenez minden további elkötelezettséget”. Ha békebeli állapotok uralkodnának, másképpen állna a dolog, s már különben is szervezik az élelmiszer- szállítmányokat Ausztriába, ami sokkal hatásosabb fegyver. Curzon bizonyos feltételek mellett hajlandó volt hozzájárulni „... csapataink megmutatásához a két fővárosban, hogy a biztonság érzetét keltsük, s hogy helyreállítsuk a rendet”. A vitát szemmel láthatóan Barnes, a Munkáspárt képviselője döntötte el, aki szerint ezt úgy értelmeznék, mint Ausztria belügyeibe való megindokolhatatlan beavatkozást, s utalt arra, hogy Nagy-Britanniában „... rossz politikai hatása volt annak, hogy csapatokat küldtünk Oroszországba”.

A kormány elutasító döntését hírül adó táviratot csak másnap este küldik meg Lord Derby-nak, amely szerint „... a háborús kabinet egyáltalán nem hajlandó — katonai és más okokból — hozzájárulni ahhoz, hogy brit csapatokat használjanak fel Bécs és Budapest megszállására. Kérem, értesítse Clemenceaut ilyen értelemben.”

A nagykövet 27-én arról tudósítja kormányát, hogy aznap reggel Foch és Clemenceau is letettek korábbi terveikről, s leállították a megszállás előkészítését.¹⁰

Ezzel a szövetséges csapatok Közép-Európába és Magyarországra küldésének ügye lezárult. A franciák nem érezték elég erősnek magukat, hogy szövetségesaik támogatása nélkül, egyedül rendezzék a térség bonyolult társadalmi, gazdasági és nemzeti problémáit.

⁸ Uo. 503, 81.

⁹ *Usborne*: i. m. 411—414.

¹⁰ PRO CAB. 23/8 War Cabinet 506, 91—92. PRO F. o. 371 pol. 3139 file 19138 No. 195380, 71, 79. o. *Hajdu Tibor*: Adatok a Tanácsköztársaság kikiáltásának történetéhez. Párt-

Az elutasítás okait és körülményeit vizsgálva kiderül, hogy a legfelső katonai vezetéssel kibővített és munkáspárti képviselővel megerősített brit háborús kabinet e számunkra rendkívül fontos kérdésben megoszlott. A két tábor képviselőinek hovatartozását vizsgálva érdekes eredményt kapunk: ellenkező indítékkal bár, de a baloldal és jobboldal képviselői közös platformra kerültek a volt osztrák-magyar területek megszállásának kérdésében a szintén jobboldali katonai vezetéssel. Velük szemben nem tudta megfelelő eréllyel és sikerrel képviselni nézeteit a mérsékelt szárny, akik — Geddes-szel az élen — a hagyományos kontinentális egyensúly-politika hívei voltak, s nem nézték jó szemmel a francia szövetséges, korábban rivális, egyre kizárólagosabb katonai hatalmát és politikai befolyását Közép-Európában. Más szóval a brit imperializmus érdekeinek védelmét nem szűkítették le a brit birodalomra. Nem lehet vitás azonban, hogy a negatív álláspont kialakításában döntő szerepe volt a háborútól megcsömörlött brit közvéleménynek, a mindinkább forradalmasodó munkásoknak és katonáknak.¹¹

Négy nappal a végleges „nem”-et kimondó kormányhatározat előtt még Balfour is a brit csapatok küldése mellett volt, „hacsak egy kis kontingenssel is”, míg most az ellenzők táborába ment át. Barnes rövid hozzászólásában két nyomós érvet hozott fel: a brit közvélemény többsége, különösen a munkások és általában a baloldal, élesen elítélte az oroszországi intervenciót, s félt, hogy angol katonaság küldése a volt osztrák-magyar területekre hasonló céllal újabb viharos tiltakozáshoz vezet majd. Mint a Munkáspárt képviselője nem vállalhata annak ódiúmat, hogy megszavazza az osztrák császár hatalmának visszaállítására behívott katonaság kiküldését. Barnes elutasító magatartása úgy is értékelhető, hogy átlátott a kérés osztály-jellegén és természetesen ellene foglalt állást. Valószínűbb azonban, hogy itt nem erről van szó. A brit burzsoáziahoz simuló, inkább liberális-demokrata, mint osztályharcos munkáspárti kabinet-tag a várható ellenzés és nehézségek miatt foglalt állást a megszállás ellen. Milner hivatkozása a „békebeli állapotok”-ra egyszerűen ostobaság, mert Károly ex-császár,^{11a} s az egymással is szemben álló osztrák, csehszlovák és magyar kormányok éppen helyzetük megerősítésére kívánták felhasználni a szövetséges megszálló csapatokat, amelyeken ekkor még mindenki és mindenütt a nyugati hatalmak katonáit értette.

De a szövetségesek, s köztük Anglia, nem voltak olyan helyzetben, hogy teljesíthessék az ilyenféle „stabilizációra” vonatkozó kéréseket, jöjjenek azok a barát vagy a volt ellenség oldaláról. Az Ausztria-Magyarországhoz tartozó — jórészt vitás — területek és a munkásmozgalom fellegvárainak megszállását távolról sem csupán a régi rend hívei, vagy a legyőzött népek képviselői kérték:

történeti Közlemények 1972/3. 127. *Hajdu Tibor*: A Contribution to the History of the Proclamation of the Hungarian Republic of Councils in 1919. Acta Historica Acad. Scient. Hung 1973/1—2. 62—63.

¹¹ 1918. dec. 18-án a Munkáspárt Végrehajtó Bizottsága levelet intézett a miniszterelnökhöz. A párt parlamenti csoportja és a szakszervezetek nevében biztosítékot kértek a katonai beavatkozások ellen, s ígéretet arra nézve, hogy a brit fegyveres erőket a lehető legsürgősebben visszavonják. A következő két hónapban zajlottak le az angol hadsereg történetében mindmáig legsúlyosabb parancsmegtagadások és zendülések. Lenin a III. Internacionálé I. kongresszusát értékelve arról beszélt, hogy „... Angliában, ebben a győztes országban, ... amely legtöbbször számított a »társadalmi béke« példaképének, ... a tanácsoknak és a proletár tömegharc új tanácsi formáinak, az üzemi bizalmiak bizottságainak ... széleskörű, feltartóztathatatlan, lendületes és hatalmas erejű növekedését látjuk”. Lenin: Összes művei. Bp. 1973. 37. k. 487.

^{11a} Derby nov. 20-i sürgönye szerint „... Ausztria császára (!), valamint Ausztria-Magyarország és Csehszlovákia kormányai felkérték a francia kormányt, hogy küldjön csapato-

„politikai barátai”-nak nevez — őszinte és törhetetlen angol-barátságának hangsúlyozása. Majd fontos bejelentések következnek:

Magyarország kinyilvánította teljes függetlenségét

Elismeri a többi szabad államot is: a csehet, a lengyelt, az ukránt, az osztrák-németet és a jugoszlávot

„Magyarország különbékét óhajt Wilson elnök 14 pontjának nemes elvei alapján.”

Teljesen felbontja a szövetséget Németországgal. A követ nem fogadhatta, így november 2-án, amikor tudomást szerzett az „őszirózsás forradalom” győzelméről, csak a V. 77. sz. ügynököt sikerült tájékoztatnia a Budapesten történtekről. Ekkor már jónak látja közölni, hogy ő Károlyi Mihály és Batthyány Tivadar rokona, s egyértelműen mellettük foglal állást: „... Károlyié a legradikálisabb kormány, mely a jelenlegi viszonyok mellett fennmaradhat. Jelenleg nincs bolsevizmus Magyarországon... az egész országban rend van és a Károlyi-kormány népszerű. Jelenleg a helyzet kedvező. De van két közvetlenül fenyegető veszély: az ország szétszakadása és a katonák hazatérése (!). Az egyetlen esély, hogy e veszedelmeken úrrá legyen, a jelenlegi alkotmányos-liberális, szélsőségesen angolbarát (extremely anglophil) Károlyi-kormány nyíltan kifejezésre juttatott erkölcsi támogatása az antant, s különösen Anglia részéről.” Ha ez a támogatás elmarad, „... az eredmény ... teljes pusztulás, ... abszolút anarchia és a bolsevizmus lesz”. Az ország megszállására nézve szinte szó szerint ugyanazt mondja, amit Károlyi Belgrádban. Nála van az 1910-es népszámlálás teljes anyaga, amelyet szeretne személyesen Lloyd George elé terjeszteni, akit régtől fogva ismer. Missziójának fő célja azonban a Károlyi-kormány elismertetése.

Bárczynak mindössze annyit sikerült elérnie, hogy 8-án Rumbold megbízásából H. Goodhart brit diplomata fogadta őt a berni követségen, aki nem titkolta előtte, hogy véleménye szerint teljességgel valószínűtlen, hogy a miniszterelnök bárki magyart vagy osztrákot fogadjon a fegyverszünet és a békekongresszus közötti időszakban. Nyilvánvaló, hogy — felsőbb utasításra — csupán információ-szerzés céljából kerülhetett sor a találkozásra, amelynek végén csak arra tett ígéretet, hogy Bárczy újabb emlékiratát eljuttatja Londonba. Annak főbb megállapításai a következők:

Magyarország elismeri Horvátország önállóságát és az államközösség megszüntetését — mindössze egy szabad kikötőt és kijáratot óhajt az Adriára

A magyarok a 2 millió némettel együtt (12 millió) 2/3-os, abszolút többséget alkotnak a többi nemzetiségekkel szemben.

„... Amit ma Magyarország akar, az a rend, és Károlyi Mihály gróf kormánya bizonyítani fogja, hogy minden tekintetben képes elnyomni a bolsevizmust.”

A Károlyi-kormány elsősorban Anglia anyagi segítségét és erkölcsi támogatását kéri.

Ezek az alig komolyan vehető magyar igények — hiszen itt nem kevesebbről van szó, mint a területi integritás brit segítséggel remélt fenntartásáról — arról tanúskodnak, hogy sem a régi kormányzati körök, sem Károlyiék nem

---

de mindenképpen megtévesztő beállítások segítettek kialakítani a nyugati politikusok körében azt a hamis képet, hogy nincs különbség a régi munkapárti, valamint koalíciós garnitúra és Károlyi között: sovíniszta magyar arisztokrata valamennyi. Namier — egy Károlyival foglalkozó jelentés kapcsán — ezt kerekén meg is mondta: „... Kevés választási lehetőség van a magyar politikusok között: mindannyian a magyar imperialista állam fenntartása mellett állnak ki.” PRO F. O. 371. vol. 3133. file: 5280 No. 171381 467.

tudták felmérni, milyen következményekkel járhat Magyarországra nézve a vesztes háború.

Nyilvánvaló, hogy Bárczy sokkal inkább a saját és korábbi főnökei (József főherceg, Esterházy, Wekerle) kül- és belpolitikai nézeteit képviselte, mint Károlyiét és Jásziét, amelyek lényegesen demokratikusabbak voltak.

Bárczy beadványait nem az a fajta tartalom teszi jelentőssé, amelyet az angolok „wishful thinking”-nek neveznek, hanem az, hogy a Foreign Office illetékeseit ezek készítették a Magyarországgal és a környező államokkal szemben követendő brit politika megfogalmazására. Lewis Bernstein-Namier, a Politikai Hírszerző Osztály galíciai származású fiatal munkatársa, a későbbi neves történész, november 11-én kelt hosszú elaborátuma a jellegzetes angol „wait and see” alapján tartózkodást javasol, elutasítva Bárczy fogadásának gondolatát. Érdeemes volna a tanulmányt egészében ismertetni, itt azonban csak azokat a megállapításait idézzük, amelyek jelentős mértékben befolyásolták Nagy-Britannia Magyarországgal kapcsolatos politikáját a polgári demokratikus forradalom időszakában, sőt a későbbi évtizedekben is. Nem minden alap nélkül jegyzi meg, hogy Bárczy — akit, mint láttuk, Károlyi Wekerlétől és Andrássytól „örökölt” — olyan összefoglalást ad Károlyi nézeteiről, hogy „... sok tekintetben hasonlóaknak tünteti fel azokat Bárczy előző főnökeié-hez. Bárczy vagy nem képviseli híven Károlyi nézeteit, vagy Károlyi gróf egy undorító képmutató (a rank hypocrite); egyik esetben sincs okunk arra, hogy Bárczyval foglalkozzunk. Lloyd George-hoz intézett levelében Bárczy mindvégig teljességgel »Magyarország integritása« alapján áll, azaz a magyar uralom fenntartása mellett a szlovákok, rutének, románok és szerbek felett, akik Magyarországot lakják. Ez az elv annyira ellentétben áll az Őfelsége kormánya által vallott alapelvekkel és elkötelezettségekkel, hogy minden tárgyalást lehetetlenné tesz. ... Magyarország szerb- és román-lakta részein a lakosság már szervezi saját kormányait és behívja a szerb és román csapatokat, hogy jöjjenek segítségükre, és bizonyára nem Őfelsége kormányának feladata megakadályozni, hogy ezek a nemzetiségek birtokukba vegyék a sajátjukat, ahol követeléseik jogosak. Amit a Bárczy-típusú magyarok szeretnének, ha mi megcsinálnánk, az az, hogy elejét vegyük Magyarországnak természetes szétszakadásának...”

Arra vonatkozóan, hogy Bárczy sürgeti a Károlyi-kormány nyilvános elismerését, megjegyzi, hogy „... az a sürgető kérés, amellyel előterjesztik ezt az igényt, azt az érzést kelti, hogy annak a kormánynak igen nagy szüksége lehet az ilyen támogatásra, tehát hogy az valójában nem ura az országnak. Ha ez így van, Őfelsége kormányának beavatkozása nem indokolt. Bárczy úr megpróbálkozik azzal, hogy a magyarországi bolsevizmussal ránkijessen, ha mi nem támogatjuk hatékonyan Károlyi grófot. A bolsevizmus a szokásos, minden alkalomra jó jajveszékelés, de sok ebben a mumussal való rémisztgetés. ... Nem ránk tartozik hogy akár a forradalmat bátorítsuk, akár pedig Károlyi grófot támogassuk jobb- vagy baloldali ellenfeleivel szemben. Hogy mi a mi érdekünk, az oly kétséges, és a helyzet olyan kiismerhetetlen, hogy számunkra a be nem avatkozás látszik az egyetlen elfogadható irányvonalnak.”

Namier fejtegetése egyhangú helyeslésre talált Leeper, Cecil, Hardinge és Balfour részéről is. 23-án a Külügyminisztérium közölte Rumbolddal, hogy Bárczy nem kaphat beutazási engedélyt, s ha ismét jelentkeznék, utasítsa el őt.¹⁵

¹⁵ PRO F. O.: 371. vol. 3134 file: 13977 No. 186238, 188553, 189 072, 62—71, 81, 449—462. Hajdu T.: Adatok ... 131; A Contribution ... 65.

A magyarországi és közép-európai események egyetlen aspektusa, amely valóban felkeltette a brit kormány és közvélemény figyelmét, a forradalmi mozgalmak viharos terjedése volt. Így került a király és a kabinet elé Lord Acton október 31-i sürgönye Bernből: „...Magyarországon a bolsevizmus nagyon erős és valószínűtlen, hogy Károlyi gróf képes lesz irányítani és ellenőrizni az általa elindított forradalmi mozgalmat.”¹⁶ A másnapi „Times”-ben Steed cáfolja azt, hogy „...Ausztria-Magyarország népei a bolsevizmus örületébe vetik bele magukat”, és így búcsúztatja a Monarchiát, amelynek felbomlásáért oly sokat tett: „...A rózsényaláb¹⁷ összetartó kötelékek rothadtak voltak és szétszakadtak; helyi államok alakulnak ki nagy gyorsasággal és figyelemreméltó sikerrel. Ez minden.”

Itt találkozunk először azzal a vélemény- és eljárásbeli különbséggel, amely mindvégig jellemzője maradt a közép-európai brit politikának: a helyszínen, vagy legalábbis a Svájcban tevékenykedő képviselők informáltsága, az általuk javasolt rendezési tervek ésszerűsége szükségszerűen különbözött a Londonban és Párizsban ülésezőktől; ennek ellenére minden alkalommal az utóbbiak elképzelése érvényesült a gyakorlatban. Namier szerint a bolsevizmus rémkép csupán, tehát nem indokolt Károlyi és a többi mérsékelt baloldali kormányok támogatása a legyőzött országokban. Ez volt a vélemény a legfelső szinten is: a kormány tagjai megkapták ugyan Acton sürgönyét, de kabinetülésen nem tárgyaltak róla és a magyarországi helyzetről.

Az első, kifejezetten katonai megszállásra vonatkozó kérelem november 5-én futott be Stockholmból. Adorján,^{17a} „Az Est” ottani tudósítója, és állítása szerint Károlyi személyes barátja, felkereste Sir C. Kennard brit követet, és „...hangsúlyozta a cselekvés szükségességét, hogy megelőzzék a bolsevizmus általános kitérését Magyarországon. . . . 20—30 ezres létszámú angol vagy francia katonaság jelenléte ma még bőven elég volna.” Cecil és Balfour — elhárítva Anglia egyedüli fellépésének lehetőségét — a párizsi szövetségesközi tárgyalásokat látják a kérdés eldöntésére hivatott fórumnak.¹⁸

November 7-én jelenik meg a színen a századelő magyar történelmének egyik legsötétebb figurája, *Windischgrätz Lajos* herceg.^{18a} Azzal állít be a berni brit követségre, hogy Károly császár megbízta őt, puhatolja ki, hajlandó volna-e az angol kormány tárgyalásokba bocsátkozni vele, Károllyal, aki „...mindenekelőtt harmóniát próbál teremteni a most alakuló független államok között”. Helyesen látta Rumbold, hogy a császár „...tőlünk várja, s talán a franciáktól, hogy megmentsek őt és megtartsuk, mint egy laza szövetségi államalakulat uralkodóját”. A Külügyminisztérium természetesen elutasító álláspontra helyezkedett annak ellenére, hogy másnap a Szentszék egyik megbízottja közölte Lord Acton-nel: a Vatikán véleménye szerint „...elkerülhetetlenül szükséges,

¹⁶ PRO F. O. 371 vol. 3134 file: 6060 No. 181289, 27.

¹⁷ Szellemes szójáték, mert a „fagot” az eretnekek égetésére szolgáló máglyát is jelenti, de semmi köze a később oly sokat emlegetett „fasces”-hez.

^{17a} Adorján Andor Károlyi megbízólevelével egy emlékiratot is kivitt Svédországba. Bár valóban környezetéhez tartozott, a „személyes barátság” hangsúlyozása túlzás az újságíró részéről.

¹⁸ PRO F. O. 371. vol. 3134 file: 6060 No. 184144, 43—44.

^{18a} A rosszemlékű császári hadvezér „méltó” unokája, aki kormányzati panamákkal kezdte, s a frank-ügyben játszott főszerepen át útja a német fasizmussal való azonosuláshoz vezetett. 1918—19-ben ellenforradalmi központ megteremtésén dolgozott Svájcban a Habsburgok hatalmának visszaállítására.

hogy Nagy-Britannia lépéseket tegyen Károly császár trónon való megtartásának érdekében. . .”

Windischgrätz-nek Károlyról is volt mondanivalója: csak az utca embere támogatja, az ország nagyrésze ellenséges irányában, „. . . különösen most, amikor rájöttek, hogy egy kis Magyarországot akar”.¹⁹

Nem szorul különösebb bizonyításra, hogy a hercegi kalandor kétszeresen is hazudott a brit diplomatának, mert ekkor, a forradalom első hetében mindenki rohant hűséget esküdni a Nemzeti Tanácsnak, többek között „Habsburg József” és az egyházak püspöki kara is, nemcsak „az utca embere”; a másik, hogy Károlyi egy kis Magyarországot akart — ellenkezőleg, külpolitikai elszigetelődésünkhöz hozzájárult, hogy a Károlyi- és Berinkey-kormányok mindvégig ragaszkodtak a területi integritás elvéhez; ezért nem írták ki a választásokat, sőt 1919 március elején Károlyi az elfoglalt területek fegyverrel való visszaszerzéséről beszélt Szatmárnémetiben. . .

A Windischgrätz által megindított aknamunka tovább folytatódott a fiatal közép-európai demokráciák ellen. Szervezői a dinasztiahű és összbirodalmi beállítottságú nagybirtokos-réteg képviselői. Az első jelzés a *Habsburg restaurációs törekvésekről* december 2-án érkezik a Foreign Office-ba. Hohenlohe-Waldenburg herceg tájékoztatása szerint Zita és udvara felújították intrikáikat egy kis osztrák-magyar birodalom visszaállítására érdekében. Ezt a mozgalmat a magyar arisztokrácia számos tagja támogatja, akik remélik, hogy így megdöntetik Károlyit. A császár közölte magyar követőivel, hogy nem mondott le véglegesen a Habsburgok koronájáról. Támogatásban részesül a belga udvar, a pápa és a német-cseh arisztokraták egy csoportja részéről.

A brit diplomácia és politikusok jó helyzetmegítélésére jellemző, hogy a reakciós körök mesterkedéseinek akkor nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget: a táviratot látták Smith, Graham, Oliphant (a Háborús Ügyosztály képviselői), sőt Balfour is, de megjegyzés nélkül hagyták.^{19a}

A magyar társadalom polarizációja rögtön a polgári forradalom győzelme után megkezdődött. Ez a folyamat *Bárczy Istvánt* határozottan a jobboldal mellé állította.²⁰ Újabb, minden eddiginél terjedelmesebb emlékiratát ugyan Károlyi jóváhagyásával adta át a berni brit követségnek, de a 17 oldalas bemutatkozás, történelmi áttekintés és magyarországi helyzetismertetés sokkal inkább Batthyány, Andrássy, Apponyi és Esterházy Móric nézeteit és óhajait tükrözi, mint a tömegnyomásnak engedve bal felé tartó miniszterelnökét és kormányát, hiszen a későbbi területvédő és revizionista összeállítások első tipikus képviselőjének és mintapéldányának tekinthető.^{20a}

¹⁹ PRO F. O. 371. vol. 3433 file: 13977 No. 185570, 186089, 186976, 431—446.

^{19a} PRO F. O. 371. vol. 3434 file: 6060 No. 201343, 96—97.

²⁰ 25 éven át, 1944-ig a mindenkori magyar kormányok jegyzőkönyvvezetője, de mindvégig megőrizte angol-barátságát. Ezért a nyilasok merényletet kíséreltek meg ellene.

^{20a} Most is kihallgatást kér Lloyd George-tól, s panaszkodik, hogy a nyugati államférfiak és sajtóorgánumok kijelentésein felbuzdulva a cseh, román és szerb csapatok Magyarország hatalmas területeit szállják meg, és az újonnan alakított nemzeti tanácsok nemcsak a nemzetségek által lakott területek bekebelezését határozták el, hanem nagy összefüggő magyar területeket, a magyarok és németek millióit is akarják. Közli a brit illetékesekkel, hogy a szomszédos államok kormányai, elutasítva a magyar népszámlálási adatokat, „. . . tendenciózus etnográfiai térképeket publikálnak a legvakmerőbb hamisításokkal. . . és a legaktívabb propagandát fejtik ki követeléseik érdekében”, s azt is, hogy a magyar kormány szívesen látna egy nemzetközi bizottságot az ellentmondó adatok felülvizsgálására. Áttekintést ad a bevándorlásokról és a telepítésről, valamint az elmagyarosodás okairól. Ezt követi a román, cseh és szerb igények részletes

Acton kísérőlevelében a statisztikai adatok gazdagságára hívja fel a figyelmet, s Bárczy két kijelentésére, mely szerint „... idővel Magyarországon bizonyos reakció fog bekövetkezni,” s hogy „... rá fogja venni Károlyi grófort Mme. Schwimmer^{20b} visszahívására”, akiről az ő (Acton) véleménye az, hogy „... teljességgel nemkívánatos valaki”. Mondanunk sem kell, hogy az ékesszóló beadványnak egy sora sem került Lloyd George szeme elé. A legmagasabb rangú tisztviselő, aki elolvasta, R. Graham volt, a F. O. Háborús Ügyosztályának államtitkári rangban levő vezetője, kézjelét téve L. Collier megjegyzésére: „A szokásos magyar propaganda, a megszokott bőségesen adagolt valótlanságokkal és pontatlan statisztikákkal”, amiből kiderül, hogyan vélekedtek ekkor a Foreign Office illetékesei a magyar népszámlálási adatokról, s egyáltalában mindarról, ami magyar tollból származott.^{20c}

A magyar kormány akciói

Az eddigi — s mint látni fogjuk, a későbbi — folyamodók a proletárforradalom kitörésének vagy terjedésének megakadályozására kérték a brit és a szövetséges csapatok megszállását.

A Károlyi-kormány prágai képviselője, *Supka Géza* az első, aki a területi rendezés békés megoldása érdekében felveti, hogy „... a két állam jövődi jószomszédi viszonyára való tekintettel nem lenne-e helyesebb, ha angol haderők vennék át Észak-Magyarországon... a megszállás feladatát”, míg a rend fenntartását a helyi tanácsok és polgárőrségek biztosítanák.²¹

A magyar kormány első hivatalos jegyzéke, melyet a szövetséges hatalmakhoz intézett, november 26-án jut el a Foreign Office-ba. Mindenekelőtt különleges bizottságok kiküldését kéri, a háború által megszakított kapcsolatok felújítására. Ez egyaránt szolgálná a magyar és a szövetséges kormányok érdekeit is. „... A magyar kormánynak ezideig sikerült megtartani a fiatal népköztársaságot a demokratikus rend határain belül, mely egyike volt a szövetséges hatalmak legfontosabb hadicéljainak. De a cseh csapatok által elfoglalt megyékben, s azokon a részeken, ahol a Román Nemzeti Tanács befolyása érezhető, valamint a szerbek által a közelmúltban megszállt területeken uralkodó teljesen zavaros és rendezetlen állapotok veszélyeztetik a közlekedést és rendszeres élelmiszerellátást. Továbbmenve, a katasztrofális szénhiány, mely rövid időn belül nemcsak Budapest, hanem az egész ország gazdasági életének szétrombolásával fenyeget, napról-napra nehezebbé teszi számunkra az új demokratikus rend fenntartását. Hogy elkerüljük az anarchia veszélyét, mely rászakadóban van

felsorolása, az általuk követelt területek és városok népességmegoszlási adataival. Néhány, az angolokra és Lloyd George-ra tett hízélgő megjegyzés után naív októndisággal kijelenti: „... Most jött el annak a pillanata, hogy Nagy-Britannia és miniszterelnöke teljesen megnyerje önmagának a mindig hálás magyarokat.”

^{20b} Bedy-Schwimmer Róza, a feminista mozgalom külföldön is jól ismert vezetője; a háború előtt és alatt Lloyd George és Wilson elnök is többször fogadta. 1918 okt. végén nov. elején a Magyar Nemzeti Tanács sikerrel működő svájci képviselője. Az újkori történelem első női követe, akinek kinevezéséhez Károlyi ragaszkodott. Tevékenységét a franciák hiúsították meg: Pichon nov. 29-én bojkottálására szólította fel a szövetségesek svájci képviselőit. A személye körüli vitákkal részletesen foglalkoznak Batthyány, L. Nagy és Hajdu idézett munkáikban, legújában pedig P. Pastor magyar származású amerikai történész az *East European Quarterly* 1974/3-as számában.

^{20c} PRO F. O. 371. vol. 3134 file 6060, No. 206608, 108—126.

²¹ Népszava, 1918. nov. 13.

a magyar nép köztársaságára, elsőrendű fontosságú, hogy kormányunk . . . közvetlenül és a lehető leghamarabb tárgyalhasson a szövetséges hatalmak kormányaival a közeledő bajok elhárítására, vagy legalábbis időleges enyhítésére nézve.” A fegyverszünet december 4-én lejár, s még az előtt tisztázni kell bizonyos kérdéseket, „. . . és segíteni minket, hogy fenntarthassuk a rendet. . . Tekintettel arra a szimpátiára, amelyet a jelenlegi magyar kormány tagjai már a háború alatt is éreztek a szövetséges hatalmak iránt, s amely jelentősen nőtt és erősödött a régi rend összeomlása óta, a Magyar Népköztársaság kormánya bizton reméli, hogy a szövetséges hatalmak kormányai rövidesen megegyezésre jutnak majd a különleges missziók kiküldésének ügyében.”

Látjuk tehát, itt a magyar polgári demokratikus kormány él ugyanazokkal az érvekkel és fenyegetésekkel, amelyekkel ezekben a hónapokban a csehszlovák, lengyel és román kormányok bombázták a szövetséges kül- és hadügyminisztériumokat, majd 1919 januárjától a békekonferenciát. A régi és kipróbált antantbarátságra hivatkozva egyelőre nem katonaság, csak speciális missziók küldését kéri. Ettől és a kapcsolatok felvételétől kettős cél elérését remélik: a kormány helyzetének megszilárdítását a „fenyegető anarchiával”, s védelmet a csehszlovák román és jugoszláv területi igényekkel szemben.

A jegyzékben közöltek meg is feleltek a valóságnak. A magyar polgári demokrácia tragédiája éppen az volt, hogy a nyugati fővárosokban egyrészt azt hitték, Károlyi ugyanúgy szándékosan fest sötétebb képet, mint a térség többi polgári politikusa, másrészt hosszú ideig az évszázadokon át uralkodó magyar oligarchia egyik, a körülményeknek megfelelőbb képviselőjének tekintették.

Az iratot fontosságának megfelelően megküldték a királynak és a kabinet tagjainak is. Annál érthetlenebb, hogy alatta csak a fiatal Lord Drogheda-nak, a Politikai Hírszerző Osztály egyik tisztviselőjének kézjelét találjuk, s a Cabinet Papers-ben sincs nyoma annak, hogy legfelső szinten foglalkoztak volna az ügygel.²² Ugyanazon a napon, november 26-án, Rumbold egy *Field* nevű brit ügynök üzenetét közvetíti Sir W. Tyrrel-nek, a külügyi hírszerzés főnökének: „. . . Megbízható forrásból értesültem, hogy Károlyi nagyra értékelné a találkozás lehetőségét nemhivatalos szövetséges megbízottakkal Párisban, vagy bárhol másutt.” Tyrrel válaszáat — amelyet Cecil és Balfour is jóváhagyott — 29-én küldték el Svájcba: „Számomra nem látszik bölcs dolognak, hogy bátorítsuk gróf Károlyit. Javasolom, válaszolja azt, Károlyinak a szokásos úton kell hozzánk fordulnia.”²³

Miután a két kormány között semmiféle hivatalos kapcsolat nem állt fenn — még brit katonai megbízottak sem tartózkodtak a magyar fővárosban —, eltűnődhetünk azon, mit értett Sir William a „regular channels”-en. . .

Rumbold december 10-i táviratában egy eddig ismeretlen név tűnik fel: *Manheim Lajosé*, aki a magyar kormány megbízásából próbál kapcsolatot teremteni szövetséges diplomatákkal. Fő mondanivalója a fegyverszünet megszegése elleni tiltakozás, célja pedig előkészíteni Károlyi megbízottainak találkozóját a brit béke delegációval és House-zal. Bár a közlést jelentősnek tekintették Londonban (Balfour elé is eljutott), az „eredmény” ugyanaz volt, mint eddig és

²² PRO F. O. 371. vol. 3139 file: 195331 No. 206608 142—150. A jegyzéket — egy amerikai forráskiadvány alapján — (FRUS PPC II. 204—205) elsőnek L. Nagy Zsuzsa ismertette. I. m. 27. A Londonban található példányt Harrer bécsi követ adta át Diener-Dénes külügyi államtitkár sürgős továbbítást kérő levelével az ottani svéd követnek.

²³ PRO F. O. 371. vol. 3134 file: 6060 No. 195487, 88—89.

ezután: „Öfelsége kormánya nem fogadhat semmiféle magyar delegátust” — találjuk az iraton.²⁴

Három nappal később, december 13-án újabb Magyarországgal kapcsolatos memorandum hagyta el a berni brit követséget. Írója ezúttal nem magyar, hanem egy brit katonatiszt, *Goetz őrnagy*, a Buckinghame Yeomanry egyik tisztje, aki nem részletezett körülmények folytán a háború alatt Magyarországra került, s ott ellenséges polgári személyként kezelték. Ez tulajdonképpen teljes szabadságot jelentett számára, így volt alkalma megismerkedni a magyar viszonyokkal. A fegyverszünet aláírása után tért vissza hazájába, s a Magyarországról hozott adatok alapján tanulmányt készített az ottani helyzetről, egyrészt azért, hogy azt az angol hivatalos szervekhez eljuttassa, másrészt, hogy egyes részeit közzétegye a „Daily Telegraph” hasábjain. Főbb megállapításai:

Magyarország természetes határai 896 óta változatlanok

A nemzetiségek bevándorlás, és nem magyar hódítás következtében kerültek Magyarországra

A régi irredentát egy sokkal súlyosabb váltaná fel, ha Magyarországot felosztanák — ez balkanizálná a térséget, s a maradék életképtelen lenne.

Az egységes Magyarország előnyös lehetőségeket nyújtana a brit tőkebefektetésekre

Figyelmeztet a „bolsevik veszély”-re, amely a szén- és élelmiszerhiány következménye. Ezért az osztrákokhoz hasonlóan a magyarok is megszálló hadsereget kérnek.

A kormány álláspontja és óhaja a következő: az ország integritásának tiszteletben tartása a békekonferencia döntéséig. Kész megadni a „legteljesebb önkormányzatot” a nem-magyar népeknek, s egy „keleti Svájc”-cá átalakítani Magyarországot.

Az iratot véleményező Collier és Namier állásfoglalása folytán a korszak egyik legtárgyilagosabb beadványa *irattárba* került, s egyetlen sora sem jelenhetett meg a polgári szabadságjogok őshazájában.²⁵

Berthelot tábornok december 15-i döntésével kapcsolatban, amely felhatalmazta a királyi Románia csapatait újabb „stratégiai pontok” megszállására „... Magyarországot és Erdély határán”, Namier kételyeinek ad kifejezést, hogy ott „... a magyar kormány bátoritaná a bolsevizmust”, de természetesnek veszi, hogy a fegyverszüneti szerződés megsértésével a francia tábornok itt szabadon rendelkezhet, bizonyítva egyúttal azt is, hogy Anglia ezt a területet „leírta”.²⁶

Decemberben kieleződött a belpolitikai helyzet Magyarországon. Az a tény, hogy a Károlyi-kormány ütőképes hadsereg hiányában, és makacs, ám teljességgel eredménytelen antant-orientációja következtében nem volt képes megakadályozni a csehek és románok folytonos előrenyomulását, ellene fordította a volt uralkodó osztályok és a középrétegek jelentős részét. S míg saját pártjának jobbszárnya, Batthyányval és Lovászyval az élen elítélte „túlzott radikalizmusát”, az összezsugorodó ország katasztrofális gazdasági helyzete, a dolgozó tömegek fokozódó nyomorúsága a balról jövő támadások erejét, és a frissen alakult kommunista párt politikai súlyát növelte.

A válságból — bár ellenkező indítékkal — mind Károlyi, mind Batthyány külső támogatás megszerzésével remélt kilábalni — mindketten az antant-

²⁴ PRO F. O. 371. vol. 3139 file 206601 No. 195487, 424—426.

²⁵ PRO F. O. 371. vol. 3134 file: 6060 No. 209332, 127—132.

²⁶ Uo. vol. 3139 file 211756 No. 209332, 487—488.

hatalmaktól várták helyzetük megerősítését. Lovászyék a franciákkal tárgyaltak, míg Károlyi minisztertanácson vetette fel azt az eszmét, hogy hívják össze Svájcba a volt Monarchia államainak tanácskozását az antant felügyelete alatt „... a közgazdasági bajok szanálására. ... Ez alkalom volna nemcsak az anarchia meggátlására, hanem a Nyugattal való közvetlen érintkezésre is.”²⁷

Ilyen előzmények után indult el Svájcba *Esterházy Mihály* gróf (Batthyány veje) és Balogh Elemér jogászprofesszor. Megbízataik közé tartozott az antant képviselőinek alapos informálása a magyar viszonyokról, s annak megtudakolása, „... melyik politikai irány... felel meg jobban a békekötés esélyei szempontjából az ország érdekeinek”.²⁸

15-én keresték fel a berni brit követséget, ahol Rumbold — felettesei utasítását megszegve — fogadta őket. Átnyújtották Károlyi megbízólevelét, közölték, hogy a kormány elhatározta Schwimmer leváltását, s az iránt érdeklődtek, hajlandóak-e a szövetséges megbízottak Károlyit fogadni, ha odautazna a magyar ügyek megtárgyalására. Kijelentették: „... Alapvető fontosságú — hacsak anarchia nem tör ki Magyarországon —, hogy Károlyi gróf kormánya képes legyen tekintélyét fenntartani a magyar nép szemében, ... ezért Károlyi erősen rajta van azon, hogy bemutassa: nemhivatalos kapcsolatban áll az antant-kormányokkal, ... s hogy kormánya bírja a szövetségesek jóváhagyását és támogatását.”

A követ csak a kérdések felterjesztését vállalta, de hozzátette: kétli azt, hogy a szövetséges kormányok hajlandók lennének érintkezésbe lépni a magyarral, s a békekonzferenciának elébe vágva megvitatni Károlyival Magyarország jövőjét.

A december 27-én kelt londoni válasz több, mint elutasító: „Az a javaslat, hogy a szövetséges kormányoknak növelniük kell Károlyi gróf kormányának tekintélyét a magyarok szemében azért, hogy nemhivatalos érintkezésbe lépünk vele vagy megbízottaival, annyira naiv, hogy azt a benyomást erősíti meg, hogy *Károlyi gróf valójában nem alkalmas arra a szerepre, amelyre vállalkozott.*”²⁹

Egy másik dunántúli mágnásnak, a szintén kiterjedt angol kapcsolatokkal rendelkező későbbi legitimista vezérnek, *Sigray Antal*nak még ennyi szerencséje sem volt: Rumbold 18-án közölte vele, hogy minisztere szigorú távirati utasítása értelmében nem fogadhatja őt.³⁰

Vix, akit felettesei mindvégig sötétben hagytak szándékaikat illetően, s akit az ellentmondó parancsok végleg összezavartak, december 23-án Magyarország francia és brit erőkkel történő megszállását javasolja, mit sem tudva az egy hónappal azelőtti döntésekről. Indoka: úgy érzi, missziója haszontalan, ha a demarkációs vonalat nem tartatják be mindenkivel — ehhez pedig a nagybatalmak csapatai szükségesek.³¹

A Foreign Office Politikai Hírszerző Osztályán december 28-án hallgatták ki *Thornton* angol nyelvtanárt, aki a háború előtt és alatt is mindvégig Magyarországon tartózkodott, s röviddel azelőtt tért vissza hazájába. Közléseinek a személyes tapasztalatokon kívül az adta meg a súlyát, hogy elutazása előtt,

²⁷ Országos Levéltár Filmtára Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 954. sz. tekercs 1918. dec.

1. 4. pont.

²⁸ *Batthyány Tivadar*: Beszámoló II. Bp. 1927. 70.

²⁹ PRO F. O. 371. vol. 3138 file: 190082 No. 210629, 490—491.

³⁰ Uo. vol. 3139 file 205178 No. 210629, — vol. 3514 file 1193 No. 2234, 286.

³¹ *P. Pastor*: The Vix Mission in Hungary 1918—1919. *Slavic Review*, 1970. Sep. vol. 29 No. 3. 489.

december közepén Károlyi fogadta őt, s kérte, vigye el üzenetét Angliába. Károlyi üzenetének főbb pontjai a következők: Jelenlegi tisztségére egyszerűen azon az alapon kérték fel, mivel ő volt a legkiemelkedőbb személyiség, aki az előző kormánnyal szembenállt. Ő maga nem szocialista, s nem is szimpatizál a szocialistákkal; jelenlegi tisztségeinek terhéért csak hazafias okokból vállalta. A helyzet rendkívül kényes. Még körülbelül három hétig tudja tartani magát, de tovább nem. Az alapvető nehézség gazdasági — senki nem dolgozik, még a parasztok sem. Amikor ő (Thornton) elutazott, még nem volt komoly rendezavarás, de ha a dolgok hamarosan meg nem javulnak, kétségkívül bekövetkezik a hatalom teljes összeomlása. Ha ez megtörténik, a restauráció rendkívül nehéz lesz. Ahol most 10 000 ember még fenn tudja tartani a rendet, rövid időn belül 100 000 sem lesz elég.

Károlyi kijelentette, hogy ő maga nem kér szövetséges csapatokat — ő első sorban megbízottakat akar, s ha szükséges, bizonyos támogatást a brit katonaságtól. A legfontosabb a bizalom helyreállítása lenne: a jelenlegi kormánynak valamiféle elismerése; a segítőkészség kifejezésre juttatása most felmérhetetlen értékű volna. Még mindig reménykednek az Angliából jövő segítségben és támogatásban, de nem jön, s ha továbbra is késik, az összeomlás bekövetkezik.

Thornton információi, melyeknek hitelességét számtalan hasonló bizonyította a volt Monarchia legkülönbözőbb pontjairól, így Sziléziából is — végre mozgásba lendítették a brit hivatalos gépezetet. Egyesek szövetségesközi tanács felállítását javasolták a segélykérelmek elbírálására; mások ennek ürügyén a szövetségeseknek, így a Romániának nyújtott segély fokozását sürgették, ismét mások az amerikaiakat — Hoover-t — hibáztatták, csupán abban értettek egyet, hogy „... nekünk nem áll hatalmunkban, hogy előrevigyük az ügyet”.³² A döntés és az egyedül való cselekvés felelősségének elhárítása jellemezte a brit kormánynak azokat az üléseit, amelyeken a blokád feloldásának kérdését vitatták meg — így mindannyiszor annak fenntartása mellett maradtak.³³

Magyar—angol kapcsolatok a proletárforradalom érlelődésének időszakában (1919 január—március)

A Taylor—Beveridge misszió

A békekonferencia Gazdasági Főtanácsának alárendelt Taylor—Beveridge bizottság Svájcban alakult meg, és 1918 végén érkezett Bécsbe, ahonnan két napra Budapestre is átlátogatott (január 9—10.), majd Prágán át visszatért Párizsba.

A bizottság Magyarországra a már egy hónapja húzódo kormányválság tetőpontján érkezett. Ez egyrészt kellemetlen helyzetbe hozta a lemondásban levő kormányt, a tárgyalások elé azonban reménykedve néztek, mert ez volt az első szövetséges bizottság, melynek kiküldését oly nyomatékosan sürgették, s ez volt az első esemény, mely részt ütve az el nem ismerés és a teljes elszigetelés falán, külpolitikai sikernek volt elkönnyvelhető. Ennek ellenére a bizottságot

³² PRO F. O. 371. vol. 3514. file: 1193 No. 2234, 281—284. *Karsai Elek*: A brit—magyar diplomáciai érintkezés történetéhez a polgári demokratikus forradalom idején Levéltári Közlemények, 1969. 313—324.

³³ PRO CAB. 23/14 W. C. 500/B Nov. 11 307—309. — uo. 23/9 W. C. 523, 1919. jan. 31.

érkezésekor nem fogadta egyöntetű lelkesedés,³⁴ de a tárgyalásokról kiszivárgott hatására ez a vélemény megváltozott. A Népszava szerint magatartásuk általában kedvező benyomást keltett. Tartózkodóak voltak, nyilatkozatokat nem tettek, de tárgyilagos és jóhiszemű megértést tanúsítottak. A szinte megállás nélkül folytatott tárgyalások során találkoztak csaknem mindegyik miniszterrel és kormánybiztossal. A megbeszélések főként két problémakört öleltek fel: a fegyverszünet, a nemzetiségek és a területi foglalások kérdését — erről beszélt nekik Károlyi is rövid üdvözlő beszédében — valamint a szén- és élelmiszerellátás nehézségeit, beleértve a dunai hajózás kérdését is. A bizottság tagjai előre összeállított kérdésekre kértek válaszokat és gyűjtöttek statisztikai adatokat. Nagy érdeklődést tanúsítottak a magyarországi kommunista mozgalom ereje és helyzete iránt, s hibáztatták a kormányt és személy szerint Károlyit, hogy nem tettek hathatós lépéseket a mozgalom letörésére.³⁵

Beveridge január 16-án számolt be a brit béke delegáció előtt útja tapasztalatairól. Nicolson így ír erről naplójában: „Ebéd után Crowe, Howard és én hosszú és bonyolult beszélgetést folytattunk W. Beveridge-dzsel, aki most tért vissza egy segélymisszióval. . . . Nagyon magyar-barát, nem ismeri az időszerű eseményeket és problémákat, ami nagy kár, mert találkozni fog Lloyd George-dzsal.”³⁶

Nem tudjuk, sikerült-e bejutnia hozzá. A miniszterelnök iratai között mindössze egy 3 oldalas feljegyzés található, amelyet Crowe készített az említett megbeszélésről Cecil számára, és azt — Beveridge „káros befolyásának” ellen-súlyozására — eljuttatták Lloyd George-hoz is. A brit béke delegáció adminisztratív, befolyását tekintve tényleges vezetője először is azt kifogásolja, hogy az általuk lenézett Élelmiszerügyi Minisztérium tisztviselője túlzottan nagy politikai hatáskört kíván biztosítani a Nemzetközi Élelmiszer Bizottság számára, kihasználva a közép-európai országok szorult „. . . élelmiszer- és nyersanyag-helyzetét mindenféle. . . politikai, gazdasági rendezésre”. Beveridge nézete szerint a békét gyakorlatilag már megkötöttük, így azonnal meg kellene szüntetni mindenféle kereskedelmi korlátozást a volt központi hatalmak területén, beleértve az újonnan felszabadult államokat is, és „nekünk arra kellene ösztönöznünk a sok új államot, hogy lépjenek gazdasági unióra Ausztriával és Magyarországgal. Ezen kívül szószólójává vált mindenféle magyar sérelmeknek, különösen annak a panasznak, hogy a magyaroknak nincs megengedve, hogy ügyüket az ő megvilágításukban terjeszthessék elénk. Ennek érdekében . . . javasolja, hogy

- a) rendszeres, gyakorlatilag hivatalos kapcsolatokat létesítsünk egy bizonyos magyar képvisellel, amely Osloban székelne, vagy
- b) egy külügyminisztériumi tisztviselőt kellene küldeni Budapestre, vagy
- c) ő maga térne oda vissza a segélyakció révén azzal a felhatalmazással, hogy politikai tárgyalásokat folytathat a magyarokkal.

Megvallom, hogy mindez egészében véve számomra vadnak és oktalannak látszik. Sir R. Beveridge, miközben nagy magabiztossággal beszélt, nem keltette

³⁴ Népszava, 1919. jan. 10, 11. A szakirodalomban Taylor-misszióknak nevezett, s valóban zömmel amerikaiakból álló küldöttség budapesti tárgyalásaival L. Nagy Zsuzsa és Hajdu Tibor részletesen foglalkoznak említett műveikben, elsősorban a hazai és az amerikai források alapján. Az ismert képet most brit dokumentumok felhasználásával igyekszünk árnyaltabbá tenni.

³⁵ FRÜS PPC. XII. 232—235. ismerteti: L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919. Bp. 1965. 51—52.

³⁶ Harold Nicolson: Peacemaking 1919. Lo. 1933. 240.

azt a benyomást, hogy valóban tisztában van a politikai helyzettel — úgy tűnt, mintha teljesen a magyar érdekek képviselőjévé vált volna, s hosszan foglalkozott annak szükségességével, hogy megbékítsük a magyar érzelmeket és közvéleményt. Bízom benne, hogy három alternatív indítványa közül egyik sem nyer jóváhagyást vagy bátorítást.”

A „Foreign Office rossz szelleme” (amint egy német életrajzírója nevezte Crowe-t) nem elégedett meg azzal, hogy javasolta: Lloyd George-ot figyelmeztetni kell, hogy „... Beveridge politikai nézetei ellenőrzésre szorulnak”, de a liberális gazdasági szakember fejét is követelte, aki a magyar-barátság főbenjáró vétkébe esett: Beveridge-nek a bizottságból való eltávolítását kívánta, ami természetesen meg is történt. (Utódja a később jelentős szerepet játszó Sir William Goode lett.)

Hardinge természetesen a Crowe-csoportnak ad igazat a gyanúsán baloldali és ráadásul vad magyar-barát hírében álló Beveridge-dzsel szemben, akinek ésszerű rendezési javaslatát így örökre eltemették.³⁷

Ez az esemény, mely önmagában véve jelentéktelen incidens, két szempontból érdemel figyelmet: egyrészt azt mutatja, hogy Smuts-on, Amery-n és E. Howard-on kívül Beveridge is ama kevés brit politikusok közé tartozott, akiknek egyáltalában volt valamiféle elképzelésük Közép-Európa jövőjét illetően (gazdasági unió), s nem helyezkedtek a birodalom és e térség rosszul felismert érdekeinek védelmében a tehetetlenséget is beismerő „wait and see” álláspontjára, vagy nem álltak fenntartás nélkül — mint Crowe-ék — a későbbi kisantant-államok burzsoá-nacionalista politikusai mellé. Ha lettek volna ilyenek, Beveridge-et is a magyar-barát brit politikusok közé sorolhatnánk. Így csupán azt mondhatjuk róla, hogy a magyar polgári demokratikus rendszer barátja volt, mely érthetően rokonszenves lehetett a fábiánus Beveridge számára.

Kísérlete: Nagy-Britannia támogatásának megnyerésére a jobboldali körök részére. Intervenció-kérelmek — brit vélemények

Beveridge meghallgatásának napján érkezik Párizsba a magyar előkelőségek³⁸ által aláírt petíció a brit kormányhoz, melynek fő mondanivalója: „... Teljességgel tudatában vagyunk annak a ténynek, hogy országunk sorsa a szövetséges kormányok kezében van. Ezért a brit nemzet hagyományos egyenességében és veleszületett igazságérzetében bízva fordulunk a brit kormányhoz, hogy vegye pártfogásába ügyünket, fenntartva országunk integritását a jövőbeli állandó béke érdekében. Biztosak vagyunk abban, hogy csak ezen az elven alapulhat az az egyetlen megoldás, mely az országban lakó összes nép gazdasági és társadalmi jólétét biztosítja, s hogy az összegegyeztethető a határainkon belül lakó nem-magyar népfajok igényeivel.”

Crowe, Hardinge és Balfour reakciója a teljes semmibevevés — még csak az átvétel elismerését sem tartják szükségesnek közölni.³⁹

³⁷Lloyd George Papers F/49/3/1. Két évtizedre maga Beveridge is eltűnt az angol politika élvonalából. Churchill-hez hasonlóan ő is csak a második világháború időszakában és után játszik ismét jelentős szerepet munkáspárti miniszterként a „welfare state” egyik megteremtőjeként.

³⁸Apponyi, Wekerle, Bethlen István, Teleki Pál, Bánffy Miklós, Klebelsberg Kuno, Khuen-Héderváry, Hegedűs Lóránd, Popovics Sándor, Lánczy Leo, Ullmann Adolf, Szerényi, Chorin, Horthy István, Darányi Ignác, Eötvös Lóránd, Lóczy Lajos, Herczeg Ferenc. A felsorolásból is látható, hogy itt a régi uralkodó osztályok konzervatív beállítottságú tagjairól van szó.

³⁹PRO F. O. 608. vol. 11 file: 46/1/1 No. 140397, 408.

Szintén január 16-án kerül a párizsi brit béke delegáció elé Kennan-nak, a lengyelországi brit misszió vezetőjének beszámolója *Andrássy Gyula* gróffal folytatott bécsi beszélgetéséről, amelynek során a rosszemlékű magyar politikus többszörösen is elvetette a súlykot: 20 000 megbízható angol katonát kért azonnal Budapestre, ahol a helyzet kritikus: bármely pillanatban bekövetkezhet a „bolsevizmus kitörése”. A megszállással kapcsolatban: „... Magyar ügynökök, hazafias okoktól indítatva, forradalmat prédikálnak Csehszlovákiában és Romániában...”, önkéntelenül is alátámasztva a Berthelot által ürügyül felhasznált román vádaskodást. A határookra vonatkozóan: „... Ha Anglia kimondja feletünk ezt a halálos ítéletet, én magam is forradalmár leszek.” Végül egy szilárdan Angliára támaszkodó és brit érdekeket képviselő osztrák—magyar—lengyel föderáció körvonalazásával igyekezett megnyerni eszméinek a brit diplomatát. Leeper természetesen mindebből a polgári demokratikus Magyarországgal szemben ellenséges román és csehszlovák politika igazolását szűrte le, Crowe pedig újabb bizonyítékát annak, hogy nincs helye a magyar politikusokkal való tárgyalásoknak, elfogadva azt a félrevezető és hibás koncepciót, amely egyrészt az akkor senkit sem képviselő *Andrássy* azonosította a Károlyi-kormányval és általában a magyar politikusokkal, másrészt a magyar nacionalistákat a „bolsevista ügynökök”-kel.⁴⁰

Mondanunk sem kell, hogy *Andrássy* nem forradalmár lett, hanem a Tanácsköztársaság elszánt ellensége, az ellenforradalom győzelme után pedig a legitímisták vezére, s mint ilyen, jelentős szerepet játszott a Magyarország elszigetelődését betetőző 1921-es királypuccsokban.

A béketárgyalások előkészületeivel párhuzamosan a politikai élet súlypontja Londonból, amely a szövetségesek „politikai fővárosának” számított, a békekonferencia szerencsétlenül kiválasztott⁴¹ székhelyére, Párizsba helyeződött át. Ezt bizonyítja gróf *Teleki Sándorné* levele is, akinek egy brit ismerőse segítségével sikerült eljuttatnia azt Curzon ügyvezető külügyminiszterhez. Európa jövő békéjének érdekében emel szót hazája darabokra szaggatása ellen, s egy brit vizsgálóbizottság kiküldését kéri Magyarországra, valamint angliai beutazási engedélyt *Lóczy Lajos* számára.

A január 28-án kelt elutasítás azt mutatja, Londonban felismerték a levélíró vezető osztály-érdekeket. E szerint „... Lord Curzon teljesen tisztában van a volt uralkodó osztályok (!) szerencsétlen helyzetével Magyarországon, ... de az ilyen és hasonló kérésekre vonatkozóan... az az elfogadott álláspont, hogy *Öfelsége* kormánya nem képes megadni a beutazási engedélyt ellenséges alattvalók számára az Egyesült Királyságba. ... A helyes eljárás az, ha a békekonferencia irodájához fordulnak Párizsban...⁴²

Bánffy Miklós gróf, Bethlen bizalmas barátja és egy időben külügyminisztere, Károlynak azzal az ígérettel indult Hollandiába, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele után ő kapja a követi állást Londonban, 29-én Leipniken⁴³ keresztül juttatta el információit Robertsonhoz, melynek lényege: „... Károlyi

⁴⁰ Uo. No. 142, 410—412.

⁴¹ Előbb vagy utóbb mindenki erre a felismerésre jutott Wilson elnöktől és Lloyd George-tól kezdve Smuts-on és Cecil-en át Nicolsonig és Keynes-ig.

⁴² PRO F. O. 371. vol. 3514 file: 1193 No. 11588, 328—335.

⁴³ Kettős ügynök, akinek — állítása szerint — 1918 dec. végén miniszteri tárcát ajánlottak fel a magyar kormányban. PRO F. O. 371. vol. 3139 file: 211496 No. 11588, 482—484. Harrer szerint „... egy magyar illetőségű, Angliában élt kétes hírű üzletember”. *Harrer Ferenc*: Egy magyar polgár élete Bp. 1968. I. k. 378

gróf nyilvánvalóan gyenge ember, újabb és újabb engedményeket tesz a bolsevikoknak, akiket csak akkor tudna ellenőrizni, ha a szövetségesek egy kis erőt küldenének Magyarországra, vagy ha határozott kijelentést tennének, mely intervenciót helyezne kilátásba a bolsevizmus kitörése esetén.”⁴⁴

Bánffyval egyidőben Bernben újból próbálkozott *Esterházy Mihály*, hogy Rumbold elé kerüljön. A követ nem fogadta őt, ezért egy január 26-án keltezett levelet adott át neki, magyarországi helyzetismertetéssel és intervenció-kéréssel. Ezt a rávezetett brit véleményekkel együtt Karsai Elek és Hajdu Tibor idézett munkáikban részletesen ismertették, így tárgyalásától eltekintünk. Annyit jegyzünk meg csupán, hogy — az eddigi beszámolóktól eltérően — a vidék helyzetét még a fővárosénál is aggasztóbbnak tartja; a hadseregszervezést a szocialisták akadályozzák meg — ugyanők megghiúsítanak minden erélyes intézkedést a „bolsevizmussal” szemben. 25—30 ezres, főként angolokból álló szövetséges katonaság Budapestre küldését kéri, „... tekintetbe véve, hogy Budapest... és a Duna a London—Perzsa-öböl vonalban fekszik... A csapatoknak nagyon könnyű dolga lenne; az egész polgári lakosság, amely most alig mer mozdulni, a legnagyobb szívéllyel fogadná őket.”

Brit erők küldésének gondolatát a diplomatakon kívül Cornwall ezredes, a párizsi angol katonai szekció közép-európai előadója is elvetette.⁴⁵

A Foreign Office tisztviselőinek brit szempontból is káros gyakorlata az volt, hogy „kiszórták”, nem terjesztették tovább azokat a jelentéseket, amelyek nem az ő elképzeléseiknek megfelelő információkat, javaslatokat tartalmaztak. Ilyenformán gondoskodtak arról, hogy feletteseik, a döntés lehetőségével rendelkező miniszter vagy miniszterelnök csak „az ellenséges népek” érdekeivel ellentétben, a legtöbb esetben torzított híryananyagok ismeretében hozzák meg határozataikat. Súlyosbította a helyzetet, hogy a békekonzferencián résztvevő brit delegáció tagjai úgy vélték, ők mindenkinél többet és jobban tudnak, s így ítéleteik csalahatatlannak, döntéseik tökéletesek. Mindig „jobban ismerték” például a balkáni és közép-európai viszonyokat, mint azok, akik évekig ott éltek, vagy hivatalos misszióban napokig, hetekig tárgyaltak a legkülönbélebb pártállású és véleményt hangoztató emberekkel. Ez a magatartás nyilvánult meg a kitűnő Balkán-szakértővel, Bouchier-rel szemben Párizsban, akit Nicolsonék bolgár-barátsága miatt sajnálatraméltó öreg szenilisként kezeltek, ezt láttuk Beveridge-dzsel és Howard-dal⁴⁶ kapcsolatban, így ítélik majd meg Cuninghame jelentéseit.

Kivételt képez természetesen az az eset, ha az író egy királyi családból származó főherceg. Annak a levelét a király küldi meg a külügyminiszternek, a miniszterelnök körözteti a Tízek Tanácsában, csak éppen az eredmény ugyanaz: a brit politika vagy politikátlanság Magyarország irányában változatlan.

József főherceg — a kormány tudtával, sőt kérésére⁴⁷ — február 2-án levelet intéz V. Györgyhöz, vérrokonához, melynek legfontosabb kitételei a következők:

⁴⁴ *Bathhány*: i. m. 118—119. PRO F. O. 371. vol. 3514. file: 1193 No. 16716, 336—339. PRO F. O. 608. vol. 11. file 46/1/1 No. 9995, 443—444. *Hajdu T.*: Adatok... 135. A Contribution... 73. *Karsai E.*: i. m. 319—320.

⁴⁵ Uo. 317—319. PRO F. O. 371. vol. 3514 file: 1193 No. 21459, 348, 352—354. PRO F. O. 608 vol. 11 file: 46/1/1 No 2247, 523—528. *Hajdu T.*: Adatok... 131; A Contribution 68.

⁴⁶ Brit diplomata, 1909—12-ig budapesti főkonzul, tebát a magyarországi viszonyok alapos ismerője.

⁴⁷ *Harrer*: i. m. 389.

az országot teljességgel akarata ellenére taszították bele a háborúba, amelyben csak a sajátját védte; egy pillanatig sem álmódott senki terjeszkedésről. Most ezeréves birtokának, testének jó 2/3-át erőszakkal elszakítják tőle szomszédai, kihasználva védtelenségét.^{47a} Kéri, emelje fel hatalmas hangját, hogy ezeket parancsolják vissza határaik mögé. Az Alföldre visszaszorított ország életkép-telen lenne, s ennek következménye: soha nem szűnő vérontás és forradalmak. A területek hovatartozásának eldöntésére pártatlan felügyelettel lebonyolított népszavazást kér, valamint Nagy-Britannia erkölcsi és anyagi támogatását, s felajánlja a határait brit segítséggel megőrzött Magyarország politikai és gazdasági szövetségét.^{47b}

Teleki Pál is ekkor juttatja el a Magyarországra vonatkozó, általa össze-állított dokumentumokat a brit Külügyminisztériumba, melyeket bizonyítékul szánt az ország feldarabolása elleni érveléshez. Megjegyzés nélkül Párizsba kerültek, ahol irattárba helyezték őket.⁴⁸

Egy másik későbbi magyar miniszterelnök és gróf *Bethlen István* is ezekben a napokban próbál kapcsolatot teremteni Londonnal egy volt brit-indiai kormánytisztviselőn, *Ludvig Jenőn* keresztül.

Clive stockholmi ügyvivő február 19-én küldi meg ez utóbbi 10 oldalas, 15 térképpel ellátott (!) memorandumát a Külügyminisztériumnak és a béke-delegációnak. Gondolatmenete a következő: Magyarország történelmi, földrajzi és gazdasági egység, melynek fenntartása nemcsak a magyarok, hanem a nemzetiségek érdeke, sőt Angliáé is, mert integritása garantálja a békét keleten. . . Magyarország Anglia kontinentális Gibraltárja lehet a szláv tenger partján. „. . . A jelenlegi magyar kormányt a sajnálatosan gyenge gr. Károlyival, egy teljességgel bolsevik kormánynak kell tekinteni, melynek támogatója, helyesebben irányítója a budapesti katonai- és munkástanács, mely az ország lakosságának nem egészen 1 ezrelékét képviseli.” Új kormányt kell létrehozni, s ehhez Anglia konkrét segítségét kéri: küldjenek 10—12 ezer fős katonaságot Budapestre és a nagyobb ipari városokba a bolsevizmus elleni védekezésre és a demarkációs vonal betartására; energikus brit lépések a békekonferencián a megszállás és az atrocitások ellen; csak a parlament többségét képviselő kormányt ismerjék el. Ez után következik a választási kilátások ismertetése a pártok felsorolásával, de a liberális, radikális és munkáspártokat meg sem említi.

A terjedelmes beadványt csak a három legalacsonyabb rangú tisztviselő látta Londonban és Párizsban, s „No action” megjegyzéssel tették irattárba.⁴⁹

A brit katonai hírszerzés szíveskedésének, *Pommerol*-nak február elején kelt jelentéséről is csak annyit jegyzünk meg, hogy egész hangvétele és tendenciózus beállítása árulkodik arról, milyen forrásokból szerezte be értesüléseit: az uralkodó osztályok legreakciósabb köreiből. Figyelemreméltó viszont, hogy a bajok legfőbb okáról, az ország nagyrészenek megszállásáról és az azt sújtó bojkottról, a szén- és élelemhiány előidézőjéről egyetlen szó sincs a különben kimerítő összefoglalóban. *Pommerol* nyilván sokat hallott erről úri informátoraitól, de úgy tűnik, szigorú utasítást kapott, hogy kizárólag a belső bajokról és a magyarországi forradalmi helyzetről írhat beszámolójában.

^{47a} Ezt a gondolatot találjuk meg Churchill-nél. „. . . A magyar nép . . . gyengesége mélypontján volt, amikor a jövőjét eldöntő kérdésekről határoztak.” *Churchill*: i. m. 227.

^{47b} PRO F. O. 371. vol. 3514 file: 1193 No. 36995, 383—402.

⁴⁸ PRO F. O. 608. vol. 18 No. 2405, 126—142.

⁴⁹ PRO F. O. 608. vol. 11 file: 46/1/1 No. 3518, 453—479.

A Foreign Office észrevétele: „A helyzet valóban nagyon rossz, de az a franciák dolga, akik a helyszínen vannak, hogy intézkedjenek.”⁵⁰

A korszakban az utolsó *Bethlen—Ludvig* akcióra március 3-án került sor. Ludvig Kennan követet a következő, rendkívül sürgős kérésekkel kereste fel az Erdélyi Nemzeti Tanács nevében: legalább 10 000 brit katonát küldjenek Budapestre; a szövetségesek nyújtsanak segítséget egy „representatív kormány” felállításához. A sürgős kérések tolmácsolását megjegyzés nélkül tették irattárba.⁵¹

Egy *Townley-Fullham* nevű volt „internált”-tól szerzett értesüléseket a katonai hírszerzés március 10-én küldte meg a Foreign Office-nak. Noha ott csak Drogheda és Namier látta az anyagot, elmondhatjuk, hogy Károlyiról ellentmondásosan nyilatkozott,⁵² s támogatta 2 zászlóaljnyi (!) brit megszálló erő Magyarországra vezénylését. A területi kérdések megoldására népszavazást ajánlott, hosszú távon pedig egy dunai konföderációt, amely kielégíthetné a területi integritáshoz ragaszkodókat is.⁵³

Károlyi és megbízottainak lépései a kapcsolatok megteremtésére, kísérleteik a polgári demokratikus rendszer megmentésére

Nem könnyű feladat aszerint csoportosítani a brit Külügyminisztériumba és/vagy a békedelegációhoz eljuttatott beadványokat és jelentéseket, hogy azok az új magyar népköztársaság érdekeit védik-e, vagy a régi kizsákmányoló osztályokét. Láttuk, hogy pl. Bárczy Wekerlétől és a koalíció grófjaitól indult, egy rövid ideig fenntartás nélkül képviselte Károlyit, pontosabban pártja jobbszárnyát, majd ismét a konzervatív erőkhöz csatlakozott. Esterházyék a kormány megbízólevelével utaztak Svájcba, sőt József főherceg is Károlyiék tudtával, sőt kérésére fogott tollat.

Az alábbiakban azonban olyan akciókkal és információkkal foglalkozunk, amelyek kifejezetten az új demokratikus rend védelmét és megszilárdulását szolgálták volna meghallgatásuk esetén.

Január második felében jut el Párizsba a magyar kormány tiltakozása egy prágai terv ellen, hogy népszavazást készülnék tartani azzal a céllal, hogy „megbízható” adatok alapján dönthessen a békekonferencia. Ezt a magyar kormány soha nem fogja elismerni, mert Észak-Magyarország cseh katonai megszállás alatt van, s ez lehetetlenné teszi a népakarat szabad megnyilvánulását. Helyesen állapítja meg a jegyzék azt is, hogy „nem adnak lehetőséget a magyar álláspont kifejtésére, míg a jugoszláv, csehszlovák stb. sajtóirodák anyagát mint az evangéliumot engedik terjedni Európában és Amerikában”. Álatta csupán Nicolson megjegyzése: „Tiszta magyar propaganda.”⁵⁴

A sorozatos svájci kudarcok azt a gondolatot sugallták Károlyiéknek, hogy Bern helyett Hágával kísérletezzenek, ahol valóban számíthattak kiemel-

⁵⁰ PRO F. O. 371 vol. 3514 file: 1193 No. 28506, 360—370. *Hajdu T.*: Adatok . . . 134—135 A Contribution . . . 72—73. *Karsai*: i. m. 320—322.

⁵¹ PRO F. O. 608. vol. 11 file: 46/1/1 No. 4477, 529—531.

⁵² „Az események kényszere dobta fel őt, s . . . félő, hogy öntudatlan bábává lett a zsidó-szocialista kombinációnak, amely Budapestet uralja és azt képzei, hogy Magyarországot képviseli. De: Károlyi a brit kapcsolatok mellett van, . . . s kormánya a törvény és rend normális viszonyai felé halad.”

⁵³ PRO F. O. 371. vol. 3514. file: 1193 No. B/4709, 434—450.

⁵⁴ A jegyzéket Károlyi két félhivatalos megbízottja, a már említett dr. Manheim és Havas László vitte ki Svájcba, ahonnan amerikai közvetítéssel került a britekhez. PRO F. O. 608. vol. 11 file: 46/1/1 No. 375, 418—423.

kedő holland közéleti személyiségek és egyházi vezetők támogatására a hön óhajtott kapcsolat-felvételnél. Így a *magyar kormány* január 10-én kelt újabb emlékiratát, amelyet Csernyák repülőszázados, a Katonatanács egyik volt vezetője vitt magával, két volt miniszter juttatta el a brit nagykövetségre. A jegyzék egyetlen kétségbeesett segélykérelem: ha nem ismerik el a kormányt és az országot továbbra is ellenségként kezelik, ha a megszálló csapatok továbbra is átlépik a demarkációs vonalat, a kormány megbukik, és „... az ország a bolsevizmus zsákmányává válik, melynek fékevesztett erői veszélyeztethetik aztán Európa egész nyugati részét. ... Ha Nyugat-Európa védekezni akar, fenn kell tartania és erőssé kell tennie Magyarországot.” A tervezett nemzetgyűlési választásokról is úgy beszél, mint alkalmas eszöközről a „bolsevizmus elleni harc”-ban.

Még mindig kísért a területi integritás fenntartásának fikciója: a kormány szilárd meggyőződése, hogy sikerül megegyezésre jutni a szerbekkel a Dráva—Duna határban, s a csehekkel arról, hogy „... a szlovák tartományok a magyar köztársaság kebelén belül maradnak, tekintettel a szlovákoknak Magyarország iránt érzett nagy szimpátiájára. ... Erdély mindig Magyarország integráns részét alkotta.”

A munkanélküliség és nyomor anarchiához vezet; ez és a magyar területek megszállása „... tönkreteszi a középosztályt, és arra kényszeríti őket, hogy a kommunisták mellé álljanak”. Végül a leghatásosabbnak vélt argumentum következik: ha gátat akarnak vetni a bolsevizmus terjedésének, teljesítsék a magyar kormány négy kérését:

1. A fegyverszüneti szerződés azonnali és pontos betartása
2. Egy francia—amerikai—angol bizottság által való ellenőrzés és döntő-bíráskodás
3. A sóbányák visszacsatolása
4. Utasítás a csehszlovák köztársaságnak, hogy engedjék át a Magyarországra küldött szénzállítmányokat. Robertson ügyvivő fölényes hangú kioktatását, amelyből kiderült, hogy fogalma sincs a közép-európai állapotokról, mind Londonban, mind Párizsban jóváhagyták.⁵⁵

Ezekben a napokban érkezett Párizsba a brit katonai hírszerzés G. 99-es ügynökének jelentése *Diener-Dénessel* folytatott beszélgetéséről. Károlyi volt szociáldemokrata külügyi államtitkára — aki korábban Hodzával és Vaidával együtt Ferenc Ferdinánd „műhely”-éhez tartozott — a bajok lekicsinylésével a valóságosnál kedvezőbb kép kialakításán fáradozott, hogy az angolok bizalmát megnövelje a Károlyi-kormány stabilitása iránt, s igyekezett olyan kijelentéseket tenni, amelyekről tudta, hogy megnyerik a brit illetékesek tetszését. Ilyen volt pl. az, hogy teljes függetlenséget kell adni a nemzetiségeknek; az utódállamok között még egy „vámparlament” vagy más alkotmányos közös testület is kivitelezhetetlen stb. Leeper érthető módon el van ragadtatva, mert szerinte „... ez az első értelmes dokumentum, amely eddig Magyarországról érkezett”, s más iratok véleményezésénél is hivatkozik rá.⁵⁶

⁵⁵ Azt javasolta Colijn volt külügyminiszternek, mondja meg Csernyáknak, akit nem volt hajlandó fogadni, hogy „... nem csupán idejüket vesztegetik, hanem kedvezőtlen benyomást keltenek Hollandiában végzett intrikáikkal. ... A közép-európai országok sokkal jobban tennék, ha szilárd és meghatalmazással bíró kormányokat hoznának létre, amelyekkel a szövetséges kormányok végül is nyíltan és közvetlenül felvennék a kapcsolatot ahelyett, hogy bizalmas ügynököket küldözgetnek a semleges országokba, akik — úgy tűnik — még csak nem is képviselnek egy állandó kormányt.” PRO F. O. 371. vol. 3514 file: 1193 No. 8940, 316—325. PRO F. O. 608. vol. 11. file: 46/1/1 No. 740, 432—438.

⁵⁶ Uo. No. 607, 428—429. 868, 439—442.

Január végén Károlyi Usborne-nal is közölte: „...Egyre inkább lehetlenné válik számára, hogy tovább kormányozzon, ha ez a kíméletlenség így folytatódik, s az alternatíva a bolsevizmus lesz.”⁵⁷

Philpotts brit titkosszolgálati ügynök⁵⁸ február 8-án beszélt Károlyival. Jelentésének ismertetését a fentemlített (114. o.) okok miatt elhagyjuk, de szükségesnek látjuk megjegyezni, hogy a febr. 17-i feljegyzést *Namier* készítette, akit a „centrista” magyar kormány szorongatott helyzetéről s a „bolsevizmus közvetlen veszélyéről” szóló vészjelek arra indítottak, hogy felhagyjon Magyarországgal kapcsolatos be nem avatkozási álláspontjával, amely mögött az antant hatalmakhoz közelebb álló szomszédos államok és területi követeléseik támogatása rejtőzött.

Károlyi és mások jelzései hatására most már úgy látja, „...Károlyi kijelentései pontosan fedik a valóságot és kérése indokolt”. Attól tart, hogy a hatalom átcsúszik vagy a jobb- vagy a baloldal kezébe, s akkor polgárháború tör ki. „... Ilyen körülmények között — folytatja — az lenne számunkra ajánlatos, hogy megadjunk minden segítséget a centrista blokknak, amit csak tudunk, ami a tisztán magyar ügyeket illeti. Ez természetesen kizár minden területi igényre vonatkozó... bátorítást...” Ez a felismerés későn jött. Nagyrészt azért, mert ekkor már a Crowe-csoporté volt a döntő szó az otthonmaradt, Curzonvezetett külügyi apparátussal szemben, amely inkább a hagyományos brit birodalmi- és egyensúly-politika folytatására törekedett.

Mindemellett a kérdés lényegére Graham tapintott rá igazán, akinek véleménye a kormány politikáját tükrözte, s ez a katonai erő hiányából fakadó tehetetlenség nyílt beismerése volt: „...Úgy vélem, jelenleg helyesebb, ha semmit sem teszünk, mert feltehetően szó sem lehet arról, hogy csapatok küldésére gondoljunk.”^{58a}

Láttuk, hogy az ország gazdasági, kül- és belpolitikai helyzetének romlásáért a Bernben, Hágában és Stockholmban kilincselő arisztokraták Károlyit és a szociáldemokratákat hibáztatták, mivel újabb és újabb engedményeket tesznek a „bolsevizmus”-nak.

Károlyi viszont a szövetségesekre hárítja a felelősséget az országban uralkodó állapotokért. Unokatestvéréhez, *Pálffy gróf*hoz írt levelét maga a címzett juttatta el a berni brit követségre, ahonnan február 24-én terjesztették fel.

Három megállapítása különösen figyelemreméltó: „*A magyarországi bolsevista mozgalom nem orosz import, hanem az antant politikája által teremtett gazdasági helyzet egyenes következménye*;” a bolsevizmust soha nem lehet a fegyverek erejével legyőzni, ezért ő nem katonai segítyt kér az antanttól, hanem megnyugtató gazdasági intézkedéseket; „...Magyarországon a szocialista párt megtisztította magát a bolsevizmus minden jegyétől”, s a bolsevista agitátorokat kiutasították az országból. Nyomatékosan rámutatott arra, hogy egyedül egy szocialista kormány képes felvenni a küzdelmet a bolsevizmussal — egy polgári pártokból álló kormány csak a dolgozó osztályok dühödt ellenállását váltaná ki.⁵⁹

⁵⁷ *Usborne*: i. m. 418—419.

⁵⁸ Hardinge embere, korábban bécsi konzul. Cuninghame kíséretében érkezett Budapestre, mint újságíró.

^{58a} PRO F. O. 371 vol. 3514 file: 1193 No. 21459, 349—350. *Hajdu T.*: Adatok . . . 135; A Contribution . . . 74. *Karsai*: i. m. 322—324. Ő a C. H. S.-et, Smith kézjelét olvasta G. M.-nek és a Graham-ét R. C.-nek. Valóban nehezen megfejthetők. PRO F. O. 371. vol. 3514 file: 1193 No. 30587, 371—372.

⁵⁹ Uo. No. 32986, 374—375.

Szilassy báró, a Monarchia utolsó athéni és Károlyi berni követe egyenesen Crowe-hoz fordul, mint régi Harrow-i diák s kéri, hogy annyi sok „alkalmatlan személy” után hallgassák meg őt is, az illetékest. A hivatásos diplomata sem ért el azonban többet, mint a „nemkívánatos” Bedy-Schwimmer Róza: Crowe — régi ismeretségüket megtagadva — még válaszra sem méltatta.⁶⁰

A szocialista pártok berni kongresszusára kiutazó *Kunfi Zsigmond* volt az egyetlen magyar miniszter, akinek sikerült nyugaton — bár semleges országban és mint a Szociáldemokrata Párt képviselőjének — számottevő antant-politikusokkal tárgyalásokat folytatnia. Hazaérkezése után terjedelmes memorandumban számolt be tapasztalatairól és az általa javasolt külpolitikai irányvonalról. Sok olyan kellemetlennek tűnő megállapítást találunk ott, melyeknek helyességét a jövő igazolta. Veszedelmesnek tartja az integritás elvének hangoztatását, mert az „... érthetetlen és elfogadhatatlan... éppen azok számára, akik a forradalom Magyarországgal rokonszenveznek.” A nyugati szocialista pártok vezetői „... a háború magától értetődő és már megvitatásra nem is szoruló következményeinek tekintik a cseh, tót, román és jugoszláv nemzeti államok kialakulását, és rokonszenvükre, támogatásukra az a Magyarország számíthat, mely ... az etnográfiai tények alapján »magyar« Magyarország akar maradni. ... Természetes... hogy a népszavazás elvét minden vitás területre nézve ezek a pártok is elfogadják.”

Értesülései szerint „... megegyezés van Franciaország és Anglia között, amelynek értelmében az egykori Monarchia területét francia érdekszférának tekintik, aminek fejében a Balkán és Kis-Ázsia ügyeinek intézésében viszont az angol befolyás dominál”.

Szükségesnek tartja az önrendelkezés és népszavazás elvének előtérbe állítását, a baloldali politika folytatását, amely a kölcsönhatások folytán elősegítheti az ugyanazon célokért harcoló angol, olasz és francia pártok megerősödését és hatalomra kerülését, akiktől egyedül várható a közép-európai kérdés Magyarország számára kedvező rendezése.

A reakciós és a szomszédos államokból származó propaganda ellensúlyozására bővíteni és erősíteni kell a magyar hír- és propagandaszolgálatot a nyugati és a semleges országok felé. Szakítani kell az addigi teljesen egyoldalú antant-barát külpolitikával: a jugoszláv kapcsolatok kiépítése mellett egy alternatív német—orosz külpolitikai irányvonal kidolgozását javasolja.⁶¹

Cuninghame magyarországi tevékenysége

Kísérletek egy középeurópai gazdasági rendezésre

Sir Thomas Montgomery-Cuninghame ezredes, a bécsi brit nagykövetségen székelő katonai főmeghívott 1919. február 5-én látogatott először Budapestre. Mindenekelőtt Károlyival tárgyalt, aki kijelentette: az antant útbaigazítása és támogatása nélkül helyzete egyre lehetetlenebbé válik. Ő viszont a pozsonyi magyar zavargások kapcsán rámutatott arra, hogy az antant tartja vissza az utódállamokat Magyarország teljes előzőnlésétől — ha a magyarok továbbra is ellenkeznek, a szövetségesek esetleg leveszik a kötőféket védenkeikről... 8-án

⁶⁰ Uo. 608. vol. 11. file: 46/1/1 No. 3529, 446—453.

⁶¹ Párttörténeti Intézet Archivuma 696 Buchinger-gyűjtemény 1919-es dosszié 76. sz.

elsősorban a súlyos szénhiányról beszélt neki Károlyi, s arra kérte az ezredest, járjon közbe Masaryk-nál, hogy oldják fel a blokádot. „... Úgy rendezték — írja Cuninghame —, hogy a Várban vacsorázzak és leckét adjak a magyar szocialista párt vezetőinek.” Ekkor került sor a Garami által ismertetett nagy kirohanására a „bolsevizmus” ellen, ahol partnerei sem maradtak adósak, s különösen Böhm fejtegette nagy szenvedélyességgel, hogy mindezt a szövetségesek idézték elő.⁶²

Cuninghame a magyar fővárosból valóban Prágába utazott, de elsősorban azért, hogy figyelmeztesse Piccione tábornokot, a csehszlovák hadsereg főparancsnokát a Magyarország felől — különösen Pozsonyt — fenyegető veszélyre. Felkereste Masarykot is, aki — teljesen alaptalanul — a Károlyi-kormányra hárította a felelősséget az együttműködés megghiúsulásáért.^{62a} Az ezredest véleménye Masarykról az volt, hogy — eléggé ostobán — felülről kezeli a magyarokat, jelentéktelen dolgokra panaszkodik és nem képes felfogni a helyzet veszélyességét. Mindenesetre ígéretet tett a szénszállítmányok átengedésére.

Útja tapasztalatait Cuninghame így összegezte: „... Ha a helyzetet meg akarjuk menteni, sürgősen ki kell jelölnünk egy nemzetközi rendezési bizottságot.”^{62b}

Javaslatának váratlan sikere lett Londonban. Thwaites tábornok, a katonai hírszerzés főnöke február 26-án átiratot intéz Curzon-hez, amelyben figyelmezteti, hogyha a dolgok továbbra is így haladnak Ausztriában, Csehszlovákiában és Magyarországon, ez a „... bolsevizmus kitörésének katasztrófájával végződhet, és ezért mindent megelőző fontosságúnak tartja, hogy megtegyünk minden lehetőt a rend fenntartására és az ipar helyreállítására ezekben az országokban. Továbbmenve az a véleménye, hogy nem elegendő pusztán élelmet szállítani Bécsbe és Budapestre, hanem ugyanolyan nagy jelentőségű a kooperáció kiero-szakolása a volt Osztrák-Magyar Birodalom különböző államai között. A fentiekre való tekintettel egy szövetségesközi bizottság kijelölését igen sürgősnek tekintik, rámutatva arra, hogy Sir W. Beveridge... jelentésében ennek nagy fontosságot tulajdonított.” Curzon a fentiekkel teljes mértékben egyetértett, és azonnal átküldte az iratsomót Párizsba, felkérve Balfourt, hogy idővesztés nélkül konzultáljanak a szövetséges miniszterekkel, s küldjék ki a bizottságot. Crowe és Hardinge a nagyfontosságú ügyet holtvágányra juttatták, lekicsinylően nyilatkozva a multinacionális bizottságokról, amelyek „... úgy látszik, univerzális csodaszerek minden felfordulásra”.⁶³

Crowe látszólagos értetlenkedése nagyon is átgondolt és céltudatos politikai magatartást takart: tartott attól, hogy a kiküldendő — esetleg katonák-ból

⁶² Col. Sir Thomas Montgomery-Cuninghame: *Dusty Measure*. Lo. 1939 317. *Garami Ernő*: *Forrongó Magyarország*. Leipzig—Wien 1922. 108.

^{62a} Masaryk kijelentésének alaptalanságát bizonyítja a berni brit katonai hírszerző szolgálat egyik 1919 januári jelentése: „... A csehszlovákok durva katonai akciói bármiféle ésszerű politikai közeledést rendkívül megnehezítenek. ... Magyarország végre rádöbrent elszigetelt helyzetére, ... s valószínűleg az első lesz, amely megteszi a közeledés első lépéseit. Jelen pillanatban a csehszlovákok alkotják a gazdasági unió útjában álló legkomolyabb akadályt.” PRO F. O. 608. vol. 16 file: 47/2/1 No. 1087, 86.

^{62b} Cuninghame rendezési javaslata megegyezik az ARA (az Amerikai Segélyszervezet) vezetőinek, Hoover-nek és Coolidge-nak és általában az amerikai — s mint láttuk, a brit — gazdasági szakembereknek a véleményével. A koncepció is tőlük eredhet. (Ch. Seymour például, a volt Monarchia ügyeivel foglalkozó fődelegátus, mindig is hajlott a föderalista megoldás felé), bár megfelelt volna a brit érdekeknek is.

⁶³ PRO F. O. 608. vol. 6 file: 34/2/1 No. 3291, 55—59. *Cuninghame*: *Dusty Measure* 318. *Between the War and the Peace Treaties The Hungarian Quarterly*, 1939/2, 418.

álló — bizottság az új államok érdekeivel ellentétes, és az „ellenséges kormányok” (a Renner- és a Károlyi-kormányokról van szó!) helyzetét stabilizáló tevékenységet fejtene ki, s nem adna lehetőséget a már ismertetett csehszlovák aspirációk teljes kielégítésére. Beveridge nevének és elképzeléseinek említése ezt a gyanúját csak megerősítette.

Thwaites tábornok március 3-án még tovább ment: javaslatot tett az osztrák és a magyar kormány elismerésére és egy szövetségesközi bizottság kiküldésére a vitás kérdések rendezése céljából. Mindez „az ausztria-magyarországi államok közötti jóviszony kiépítéséhez vezethet, és lehetőség szerint a *dunai konföderáció megalakulásához*”.

Párisban szemmel láthatóan időhúzásra játszottak: a kérdést jogi szakértővel is megvizsgáltatták, de az is az elismerés mellett nyilatkozott. Így érkezett el március 26-a, amikor is Leeper a sorok közül kiérezhető nagy megkönnyebbüléssel vezeti az iratra, hogy „...szerencsétlen módon (!) Magyarországon nincs olyan kormány, amelyet el lehetne ismerni, vagy amellyel együtt lehetne működni”, s végül, mindennek tetejében a régi magyar rendszert teszi felelőssé az előállt helyzetért...⁶⁴

A Cuninghame—Thwaites—Curzon-féle „csomagterv”-vel (a bécsi és a budapesti kormányok elismerése, nemzetközi bizottság kiküldése, az együttműködés alapjainak lerakása) a magyar kormány is egyetértett.

Leipnik egy elkészett jelentéséből tudjuk, hogy a márc. 21-ét megelőző napokban Budapesten tárgyalt Károlyival a magyar kérdés barátságos formában történő megoldásáról azon az alapon, hogy Magyarország jelentékeny területekről lemond a románok, jugoszlávok és a csehek javára, azzal a feltétellel, hogy fenntartják az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági egységét Galícia kivételével. Károlyi felhatalmazta őt, hogy nevében kérje fel a szövetségeseket egy szövetségesközi bizottság kijelölésére. Az elnökölne a volt Monarchia államait képviselő küldöttek találkozásán, melyet a vitás kérdések átfogó rendezésére hívnának össze.

Crowe dühödött ellenkezése mellett azonban nem mehetünk el szótlantul,⁶⁵ mert ismét csak ő volt az, aki a Kun Béla által pár nappal később felvetett és Smuts által is támogatott hasonló rendezési tervet megtorpedozta.⁶⁶

Cuninghame-re visszatérve: téves az a felfogás, hogy február végén is járt volna Budapesten.⁶⁷ Március elején tárgyalt újra Károlyival, Garamival és Böhm-mel; ez utóbbiakról — s ebben véleménye egyezik a „Times”-ével⁶⁸ — igen jó véleménye volt, s többek közt azért látogatott ismét Budapestre, hogy Böhmöt maradásra bírja a Hadügyminisztérium élén „...nemcsak azért, ... mert egyéni-

⁶⁴ PRO F. O. 608. vol. 6 file: 34/2/1 No. 3877, 61—65. 4749 67—69.

⁶⁵ „... A terv nyilvánvalóan nem nyújt alapot a rendezésre. Nincs eszközünk arra, hogy gazdasági egységet erőszakoljunk a számos új államra, amelyek korábban az Osztrák-Magyar Monarchiát alkották. ... Nem gondolom, hogy el kellene fogadnunk azt a javaslatot, hogy egy szövetségesközi bizottság elnököljön az ausztria-magyarországi delegátusok tanácskozása fölött.” (Ápr. 2.) PRO F. O. 608. vol. 16 file: 47/2/1 No. 5989, 362—365.

⁶⁶ Uo. és vol. 16 file: 56/1/1 No. 6836, 407—408. *Karsai E.*: Iratok a Smuts-misszió történetéhez. Levéltári Közlemények, 1967. 238—242.

⁶⁷ F. T. Zsuppán magyar származású brit történész február 26-a körülre teszi az emlékezetes tárgyalást a szocialista miniszterekkel. *The Hungarian Soviet Republic and the British Military Representatives*, April—June 1919. *The Slavonic and East European Review*, 1969. Jan. 199.

⁶⁸ Garamit a február 14-i hosszú elemző cikk kiemelkedő és a nép többsége előtt népszerű emberként, bizalmat ébresztő miniszterként mutatta be.

leg rátermett, kiváló hadügyminiszternek tartotta, hanem azért is, mert garanciát látott benne Pogány és a bolsevisták ellen”.⁶⁹

Utazásának másik célja a magyar hadsereg — amelyet veszedelmesen ütőképesnek tartott — elhelyezkedésének pontos megállapítása volt. Ezt Ashmead-Bartlett segítségével fel is derítette, kimutatva a csehek által tendenciózusan felröppentett hírek alaptalanságát a Pozsonyt fenyegető támadásról. De meghallgatta Telekit, Bethlent és Gömböst is — a két grófról mint „... a mérsékelt pártok kiemelkedő vezetői”-ről beszél; Teleki ismert térképeit el is vitte magával.⁷⁰

A világtól való teljes és rosszindulatú elszigetelés s a példátlan helyzet juttatta jelentősnek vélt szerephez a magyarországi, s különösen az erdélyi *protestáns egyházak* képviselőinek diplomáciai lépéseit. Harrer Ferenc szerint ők dolgoztak a legeredményesebben a semleges országokban. Ezt a megállapítást a brit levéltári anyagok alapján Nagy-Britanniára nem terjeszthetjük ki, mert az elzárkózás és szenvtelen elutasítás falán még a legjobb akaratú segítő szándék, az évszázados kapcsolatok és a legmeghittebb barátságok segítségével sem lehetett átjutni.

Tevékenységük nem korlátozódott — az egyébként valós — sérelmek elsorolására és oltalom-kérésre, de javaslatot tettek például egy autonóm erdélyi állam létrehozására is. A legtöbb ilyen természetű beadvány az elfogultan promán A. W. A. Leeper kezébe került, aki meg volt arról győződve, hogy a megnagyobbodott Romániában a protestánsoknak és általában a nemzetiségeknek „... teljes kulturális és vallási egyenlőséget fognak biztosítani”.

A Foreign Office munkatársainak hozzáállására éles fényt vet Drummondnak Lord Bryce-hoz intézett levelének egy kitétele: „... Bárminő vád emelhető is a román nép és egyház ellen, ...nem szabad elfelejtenünk azokat a förtelmes bűnöket, amelyeket a magyar uralom alatt követtek el a most felszabadított lakosság ellen.”⁷¹

A *Károlyi—Berinkey-kormány* utolsó, március 16-án kelt emlékiratára, amelyet a brit kormányhoz intéztek, a kétségbeesés és a valóságtól való elrugaszkodás a jellemző. Az angolok segítségét kérik a közelgő választások megtartásához, melynek jelentőségét hangsúlyozzák a konszolidáció szempontjából. Ígéretet tesznek egy „... őszinte és radikális demokrácia által vezetett” belpolitika kialakítására, az „...összes esetleges bolsevista mozgalom”, valamint mindenféle ellenforradalmi tevékenység megfékezésére és elnyomására, s teljes szabadság megadására a nemzetiségeknek „...az abszolút autonómia alapján”. A gazdasági bajok és az „... egyre jobban uralomra jutó zűrzavar” részletes leírása után így kiáltanak fel: „...Ha nem segítenek, akkor inkább lemond a kormány, s rábízza az antantra, hogy vegye át a kormányzást. A magyar kormány még azt a sürgős kérést is felveti, hogy egyik tagja a legrövidebb időn belül találkozassék a brit kabinet valamelyik tagjával.” Ezt a jegyzéket a proletárhatalom megteremtése túlhaladottá tette, így Graham március 25-én pusztán láttamozta.⁷²

A tárgyalat korszak — nem alaptalanul — összeforrt Károlyi Mihály nevével. Nem érdektelen tehát, ha közreadjuk, hogyan vélekedtek róla a brit felelős személyiségek közül néhányan.

⁶⁹ *Garami*: i. m. 107—108.

⁷⁰ Párizsba is eljuttatta azokat, ahol Leeper-ék révén felbontatlanul kerültek a térképtárba. *Cuninghame*: *Dusty Measure*. 320—327. *Between the War* ... 422—423.

⁷¹ PRO F. O. 608 vol. 11 file 46/1/1 No. 375, 413, 416—17. PRO F. O. 800. vol. 334 file: 19/1, 331.

⁷² PRO F. O. 371. vol. 3514 file: 1193 No. 46751, 462—466.

Cuninghame húsz év múlva sincs kedvezőtlen véleménnyel róla: Wilson elnökhöz, Renner kancellárhoz és Mirabeau-hoz hasonlítja, mint „... aki egy olyan feladatra vállalkozott, amelyet nem mért fel kellőképpen”.⁷³

H. W. V. Temperley professzor, az angol béke delegáció tagja szerint „... a jószándékú eszmék embere, nagyon szerény képességekkel, aki képtelen volt az eseményeket irányítani és a körülményeket befolyásolni a legnagyobb válság idején”.⁷⁴

Crowe, 1919. febr. 27.: „Károlyi grófnak nincs elveszíteni való jó hírneve.”⁷⁵

Ugyanő márc. 28-án: „Soha senki nem bízott Károlyi grófban, aki mindig teljesen híjával volt a politikai érzéknek... (és) soha semmit nem ért.”⁷⁶ („... was never worth while anything”).

Áttekintve a magyar—angol kapcsolatok alakulását a polgári demokrácia időszakában, a következő megállapításokra juthatunk:

A szövetségeseknek hosszú távon érdekében állt, s az itt lakó népek együttélése szempontjából kedvező hatású lett volna, ha — a fegyverszüneti szerződés értelmében — valóban megszállják a felbomlott birodalom fő stratégiai pontjait, s nem adnak szabad kezét és támogatást kisebb szövetségeik igényeinek korlátlan kielégítéséhez.

Az októberi forradalom eredményeként létrejött új magyar demokratikus és őszintén antant-barát kormányt a franciák mellett az angolok is ellenségüként kezelték, s vitás esetekben mindig csehszlovák-, román- és jugoszláv-barát döntéseket hoztak, illetve ellenvetés nélkül elfogadták az ilyen jellegű — sokszor egyoldalú — francia intézkedéseket.

Míndez abból a gazdasági, politikai és katonai állásfoglalásból következett, hogy Nagy-Britanniának nincsenek közvetlen érdekei és céljai Kelet-Közép-Európában, még kevésbé Magyarországon. Nem volt egységes brit elképzelés, rendezési tervet sem a térség jövőjét illetően. A messzebbre látó politikusok — főleg katonák és liberális gazdasági szakemberek — által támogatott együttműködési terveket, melyek a frissen szerveződött államok elsősorban gazdasági összefogását célozták, amely a polgári jellegű megoldások legjobbika lett volna, az elfogultan cseh- és román-barát, francia orientációt követő diplomaták, Crowe és köre hiúsították meg.

Az 1916-os bukaresti egyezmény,⁷⁷ a térségben legjelentősebb haderővel rendelkező Szerbiának és a horvát emigrációnak tett ígéretek, de mindenek fölött a Lengyel és a Csehszlovák Nemzeti Tanácsnak adott hivatalos elismerések messzemenő következményekkel jártak a dunai brit politika alakulására nézve. Ha egyszer a nyugati hatalmak elkötelezték magukat a szövetségesnek elismert államok követeléseinek teljesítésére — már pedig ez volt a helyzet —, ez természetesen kizárta az azokkal gazdasági, de főként területi konfliktusok miatt élesen szembenálló magyar, bolgár és osztrák polgári demokratikus kormányzatok aktív támogatását.

⁷³ *Cuninghame: Between the War* . . . 413.

⁷⁴ *H. W. V. Temperley: History of the Peace Conference of Paris*. Lo. 1920—22. IV. k. 488.

⁷⁵ PRO F. O. 608. vol. 12 file: 46/1/5/No. 2969, 1.

⁷⁶ Uo. No. 5544, 4. Uo. vol. 11 file: 46/1/1 No. 5448, 554.

⁷⁷ Amelyet a román fegyverszünet és különbéke formálisan ugyan hatályon kívül helyezett, de mindvégig tárgyalási alapul szolgált — így a semleges zóna nyugati határának megvonásánál is 1919 februárjában.

Azért sem küldhettek rendfenntartó csapatokat Bécsbe és Budapestre, mert ez óhatatlanul belevonta volna őket a fegyverszüneti rendelkezések, azok érvényessége, a demarkációs vonalak ésszerűsége, az egymásnak feszülő területi és gazdasági igények megoldhatatlanul összekuszálódott káoszába, s joggal tartottak attól, hogy ezt a szembenálló felek területi protekcióként értelmezik, márpedig semmiképpen sem akartak elébe vágni a békekonferencia rendelkezéseinek. Növelte a zűrzavart, hogy kezdetben még a legfelső szinten (War Cabinet) sem látták világosan: csapataik megjelenése, az elismerés vagy a támogatás bármilyen formája — pl. a blokád megszüntetése — egy monarchista, polgári demokratikus vagy „bolsevista” rendszer konszolidálásához járulna-e hozzá.

Károlyi Mihályban nem bíztak — gyenge figurának, a bolsevizmus szállás-csinálójának tekintették —, holott éppen ők voltak azok, a franciákkal együtt, akik őt és rendszerét lehetetlenné tették, az összeomlás szélére juttatták.⁷⁸

Károlynak és az egész magyar közvéleménynek egyoldalú antant-barát, és főleg az angolszász hatalmak jóindulatára építő külpolitikai irányvonala tehát kezdettől fogva elhibázottnak bizonyult, de Károlyi, mint polgári demokratikus politikus számára nem volt más lehetőség. A közvélemény soha, Károlyi is csak az utolsó hetekben értette meg a nemzetiségi területekről való lemondás elkerülhetetlen szükségességét. Ők — Károlyi és Jászi — mentek el legmesszebbre az engedmények terén minden előző kormányhoz képest, és ez sem volt elég, mert akkor, 1919-ben a környező országok és a magyarországi nemzetiségek többségének burzsoá-nacionalista vezetői elutasították mind a polgári, mind pedig a szocialista jellegű föderatív megoldást.⁷⁹ A kérdés azért tűnt megoldhatatlannak — Károlyiék is annak látták, és ezért mondtak le —, mert a győztesek teljességgel le akarták aratni a „győzelem gyümölcsét”, s még a polgári önrendelkezés jogát sem voltak hajlandók megadni a legyőzött népeknek.

Magyarországon nem tudták felmérni, vagy nem akartak szembenézni azzal a ténnyel, hogy a nyugati hatalmak az osztrák-magyar állam elpusztítására törő szomszéd népekkel szövetségben nyerték meg a világháborút, és szovjetellenes akcióikban is elsősorban rájuk tudtak és akartak támaszkodni, s ez törvényszerűen magyar-ellenességet kellett, hogy jelentsen.

Végző fokon ez a felismerés segített elfogadtatni a magyar nacionalisták egy része számára is — ideig-óráig — a magyar Tanácsköztársaságnak az imperialista Nyugattal szembe forduló, Szovjet-Oroszországra támaszkodó, merőben új külpolitikai vonalát.

Az igazi és időtálló megoldás a közép-európai szocialista köztársaságok szövetségének megteremtése lett volna. Az ehhez vezető úton az első lépéseket a magyarországi és a szlovák tanácsköztársaságok megalakulása jelentette.

⁷⁸ Ghyecz Jenő volt külügyminiszter szóbeli közlése (1971. máj. 26.) alapján.

⁷⁹ Kun Bélának sem hitték el később, hogy a Tanácsköztársaság kormánya — szakítva az integritás elvével — lemond a történelmi Magyarországról.